Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو شعر

عروضي نظام

OWNED BY 0300 9792115

نقيب الله سالک
ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمٰن الرحيم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم ---------------------------- د پښتوشعر عروضي نظام

لیکوال ---------------------------------- نقیب الله سالک

اشاعت ---------------------------------- اګست ، ۲۰۱۴

شمېر ---------------------------------- پنځۀ سوه (۵۰۰)

کمپوزر ---------------------------------- نقیب الله سالک

نظر ثاني ------------------------------ فرهاد محمدغالب ترین

ټایټل -------------------------------- زاهد امین زاهد

بیعه ------------------------------ دوه سوه (۲۰۰) روپۍ

چاپخانه ------------------------- دانش خپرندویه ټولنه،پېښور

OWNED BY 0300 9792115

د موندلو درکونه :

حمزه بک ډپو چوک بازار بنو،

صمدیه کتب خانه،غله منډي چوک بنو،

یونیورستي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور،

پښتو اکېډمي بک شاپ پېښور یونیوستي

ابواحمد حافظ رحمت الله کتبخانه وکمپوزنګ سنټرملتان ککي بنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوق د ليکوال په حق کښې محفوظ دي

ليکوال

نوم -- نقيب الله

قلمي نوم -- سالک

د استوګنې ځاي ------------------------------ ککي بنو

تعليم ------------------- ايم - ايس - سي (اقتصاديات) ،
بي - ايډ

پيشه --- ملازمت

موبائل ------------------------------------ 03009792115

ايميل ----------------- salekhashimi@gmail.com

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون

د ارواښاد میاشرف

او د

ښاغلي درویش دراني

په نومونو

چا چې د پښتو شعري خزانې ته د

خپلو عروضو اثاثه

را برخېره کړه -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

د محترم سليم قرار صيب د گټورو ادبي مشورو ډېر شکر گذار يم -
د ښاغلي فرهاد محمد غالب ترين صيب ډېره ډېره مننه کوم چاچې د خپلومنصبي فريضو او کورني ضرورتونوسره په دې نيولي وخت کښې زما دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور بخښلو او زۀ يې په خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظرثاني نه علاوه يې په دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب ښائست يې يو په دوه کړو- د گران رشيد جوهر صيب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډېره مننه کوم چا چې د مسودې د ليدلو په وخت په ملا ټېولې يم او په دې کړلېچڼې لارې کښې يې د لارې هوارولو په لړ کښې راسره نۀ هېرېدونکې هڅې کړې دي-

OWNED BY 0300 9792115

کوم ملگرو چې زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښې په يوې يا په بلې طريقې زما مرستې کړې دي هغه مې په خپلې حافظې کښې خوندي کړې دي خو دلته يې د نومونو ذکر کافي گڼم: دمسازشاهين ، ډاکټر وهاب روان ، راست عمل ظهير، روح نياز سيفي ، اصف ککي، فريد پيرخيلي، ابو احمد حافظ رحمت الله ککي ، فراز پيرزاده ، ظفر پيرخېلي ،سيف الله شاه سيفل ، پروفېسر جاوېد احساس ، پروفېسر عمرقياز قائل،پروفېسر ډاکټر حافظ شمس الدين ، اقبال حسرت، عبدالسلام بېتاب عادلوي،عبدالسلام تابش،روئدارعلي شاه روئدار، شاهد خان شاهد ، ارشد منډان ، رشيد جوهر ، عبدالرحمان شاه ساگر ، دلکشور محصور ، غازي سيا ل ، منيب راحل ، زاهد امين زاهد ، سليم قرار ، عمر دراز مروت، پروفېسر (ريټائرډ) حميد الله جان ، ډاکټر حارث حميد،انجنيئر محمد نعمان خان ، انجنيئر جنېد خان او محب الله خان -

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرس

مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ---------------------- ۱۲
خپلې خبرې -- ۲۰
اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ -------------- ۲۵
د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ -------------------------- ۲۵
پښتو ته د عروضو راتګ -- ۳۰
دويم باب : د علم عروض اصطلاحات --------------- ۴۵
سپلاب (څپه) -- ۴۵
خج (فشار) -- ۵۲
رکن (غونډ) -- ۵۷
مصرعه -- ۶۱
وزن --- ۶۴
بحر --- ۶۹
دريم باب : تقطيع او د تقطيع قاعدې ----------------- ۷۲
تقطيع -- ۷۲
د تقطيع قاعدې --- ۷۳
څلورم باب : د پښتو شاعرۍ دوديز بحرونه ------------ ۸۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد رکني بحرونه -- ۸۵

لومړے اوږد رکني بحر ---------------------------------- ۸۶

لومړے ښاخ -- ۸۶

دويم ښاخ -- ۸۸

دريم ښاخ -- ۹۰

څلورم ښاخ -- ۹۲

دويم اوږد رکني بحر -- ۹۵

لومړے ښاخ -- ۹۵

دويم ښاخ -- ۹۷

دريم ښاخ -- ۹۹

څلورم ښاخ -- ۱۰۲

دريم اوږد رکني بحر -- ۱۰۶

لومړے ښاخ -- ۱۰۷

دويم ښاخ -- ۱۰۹

دريم ښاخ -- ۱۱۱

څلورم ښاخ -- ۱۱۳

څلورم اوږد رکني بحر -- ۱۱۵

لومړے ښاخ -- ۱۱۵

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم ښاخ -- ۱۱۷

دریم ښاخ -- ۱۲۰

څلورم ښاخ -- ۱۲۴

پنځم اوږد رکني بحر ------------------------------------- ۱۲۷

لومړے ښاخ -- ۱۲۸

دویم ښاخ -- ۱۳۰

دریم ښاخ -- ۱۳۲

څلورم ښاخ -- ۱۳۴

پنځم ښاخ -- ۱۳۶

لنډ رکني بحرونه ------------------------------------- ۱۳۹

لومړے لنډ رکني بحر ------------------------------------- ۱۳۹

لومړے ښاخ -- ۱۴۰

دویم ښاخ -- ۱۴۲

دریم ښاخ -- ۱۴۳

دویم لنډ رکني بحر ------------------------------------- ۱۴۴

لومړے ښاخ -- ۱۴۵

دویم ښاخ -- ۱۴۶

دریم ښاخ -- ۱۴۸

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم لنډ ركني بحر -- ۱۴۹
لومړے ښاخ -- ۱۵۰
دويم ښاخ -- ۱۵۲
دريم ښاخ -- ۱۵۴
اخذ ليک (کتابيات) -- ۱۵۶

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکل سرخط

هره علمي ليکنه ګرانه وي، خشکه وي؛ څنګه چې يې ليکل وخت غواړي، کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس ليکلې کېږي ، دغه شان يې لوستل هم ګران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نۀ شي ، پېراګراف دوباره لوستل غواړي - د دې پۀ مقابل کښې د داستان ، قيصې يا ناول ليکل که هر څو ګران دي خو لوستل يې ډېر اسان دي ، ليکل يې هم ډېر سرخوږے نۀ غواړي او لوستل خو يې لۀ هر څۀ نه اسان دي - هم دغه وجه ده چې علمي ليکونه کول هم کم دي او د علمي ليکنو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بيا پۀ تېره پۀ پښتو کښې خو که يو اړخ ته علمي ليکنې کمې دي، بلکه د نثر ليکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته يې لوستونکي هم ډېر زيات کم دي - پۀ پښتو ادب کښې زياته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې پۀ هر لحاظ د معيار او مقدار لۀ رويه غني حيثيت لري -

محترم نقيب الله سالکؔ صاحب پۀ هغه عالمانو فاضلانو او پوهانو کښې دے چې د علمِ عروض غوندې پۀ يو مشکل او تر څۀ حده پورې "متروک" سرخط يې ډېر غوره ، مدلل او پۀ زړۀ پورې ليک کړے دے او بيا پۀ پښتو شاعرۍ کښې يې د عروضو مختصر تاريخ بيان کړے دے - مختصر ورته ځکه وايم چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به يې ضرور

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمه وي - "میاشرف " وړو لیکوال دے چې پۀ پښتو کښې یې پۀ عروضو کتاب دے - چې یو غوره کوشش وو ، خو د میاشرف نه پس بل چا پۀ دغه لار تګ و نۀ کړو ٬وجه یې څرګنده ده چې یو خو دغه لار "پلِ صراط" وو او بل پښتانۀ لۀ هر اړخه پۀ مشکلاتو کښې ګېر وو- او علمي کارونه امن، خوشحالي او سوکالي غواړي چې پښتون قام تري لۀ بده مرغه پۀ هره زمانه کښې محروم دے -

زمونږ محترم لیکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالې ورکولو سره سره اهم کار دا کړے دے چې مثالونه یې د پښتو ادب نه ورکړي دي او د عربي عروضو نظام سره یې د پښتود تطبیق د پاره ځان ډېر زیات کړو دے ځکه چې د هرې ژبې څۀ خوبۍ او خامۍ وي - رښتیا خبره خو دا ده چې پۀ حقیقت کښې د یوې ژبې نه بلې ژبې ته ترجمه هم پۀ اصلي معنو کښې نۀ شي کېدې ځکه چې د هرې ژبې پۀ شا د دغه ژبې د ویونکو یو تهذیب او کلتور دے او د تهذیب او کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د یو تهذیبي او کلتوري اصطلاحي نظام ترجمه چېرې هم ممکنه نۀ ده - نو عرض مې دا دے چې د عروض علم د عربۍ ژبې دننه زیږون موند دےاو د عربۍ ژبې پۀ مناسبت سره یې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره پۀ تطبیق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه ډېر توپیر دےخو نقیب الله سالکؔ هم پۀ دغه مشکل قابو موند دےچې دا د لیکوال پۀ دغه علم د قدرت یو ځلنده مثال دے اود

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې يې څرګند دليل دے۔

مصنف د عربي عروضو نه علاوه د ځينې نورو ژبو د عروضو هم ذکر کړے دے۔نو رښتيا خبره دا ده چې پۀ ټولو مشرقي ژبو کښې د شاعرۍ د پاره ځۀ قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرۍ منضبط کولو دپاره ځينې اصول ټاکلي وو۔ جابرعلي سيد د انګرېزي عروض خامۍ او خوبۍ پۀ تفصيل سره بيان کړې دي هغه وايي چې د انګرېزي عروضو(metre) د وزن بنياد پۀ دوه څيزونو دے؛ يود لفظونو اجزاء او د دوي خفي يا بلند (اوچتېدل) يعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دے او دويم د دوي شمېره (quantity) ۔جابرعلي سيد يې بيا تفصيل بيان کړے دےاو د انګرېزي عروض يو خصوصيت يې دا هم بيان کړے دے چې د زياتو الفاظو پۀ وزن کښې د راوستو دپاره هغه پۀ يو کره توګه نۀ شي ادا کو او اخېري حروف يې پۀ تادي (جلدۍ) ادا کول او مخکښې تلل لازمي وي beasts , fields وغېره د دغه قبيلې الفاظ دي ۔ او دا يې هم ليکلي دي چې پۀ انګرېزي عروض کښې د تقطيع عمل هم ډېر اوږدوا لري ۔ مونږه خو ارکان پۀ عمودي کرښو کښې تقسيموو او دغه کافي ګڼو ليکن پۀ انګرېزۍ کښې د کرښو (لکيرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعيت څرګندولو دپاره علامت – ، ^ هم لګول وي چې شمېره يې د لسو او اتو نه کمه نۀ وي۔

د هندي عروضي نظام پۀ باره کښې ډېر کم معلومات دي۔

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه یې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هيڅ توجه نۀ ده کړې -او هندي علوم د البيروني نه علاوه چا د پام وړ نۀ دي ګڼلي- البته عظمت الله خان پۀ دغه لړ کښې کار کړے دے - د هغه وينا مطابق هندي عروض چې "پنګل" نامه لري، پۀ هغې کښې هم د انګرېزي پۀ شان خفي جز يعني "ماترا" پۀ يو حرف مبني وي، پۀ "دوهه" کښې ټول اتۀ څلوېښت ماترا وي پۀ هره مصرعه کښې څلېريشت څلېريشت (۲۴،۲۴) او پۀ "سرسي" بحر کښې اوويشت (۲۷) ماترا وي چې کافي طوالت لري- د بحرالفصاحت مصنف نجم الغني د دريو ژبوعربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو يادونه کړې ده- چوپايي بحر د سريع مشابه دے، تربهنګه د متدارک سره او بهجنګ پرياټ د متقارب هم وزن بحر دے-

OWNED BY 0300 9792115

زۀ پۀ اخيره کښې پۀ عروض باندې ځينې عمومي خبرې د جابرعلي سيد د دائره معارف اسلاميه څخه را نقل کوم چې ځينې وضاحتونه دي او زما پۀ خيال ضروري هم دي-

۱ – د الحريري او ابنِ خلکان دا قياس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې ګني خليل د عروضي اوزانو پۀ تشکيل کښې د ټټک د اواز نه اثر واخيستو- د اوازونو چې څۀ اندروني صوتي او عروضي نظام نۀ وي ، د هغې نه د خليل د مستفيد کېدو امر ډېر لرے وا لري وجه يې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو يو سخت ګيره سلسله ده چې د زياتو رعاياتِ زماني د وصف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرلود خپل ساخت سختوالي لۀ وجې سرغړونه نۀ شي کولې ؛ بلکه نور هم سختېږي او پېچيده کېږي - حقيقت خو دا دے چې د وضع کونکي پۀ وړاندې د ف ع ل ماده وه چې وړاندې د صرفي اوزانو انحصاروو ،خليل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفيد حرکات او سکنات يې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنګ نمونې (rhythmic patterns) وګرځېدې -

۲ - د حمزه اصفهاني دا دعوىٰ صرف د حسد وجه معلومېږي چې خليل علم النغم پۀ علم العروض بدل کۀ او پۀ ظاهره يې د يوۀ نوي علم بنياد کېښودۀ ؛ دا سراسر بې دليله خبره ده ؛ پۀ دې وجه چې علم النغم کښې ايقاع بنيادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زيات مبسوط او مختلف النوع وي - خليل که څېرې پۀ علم النغم کښې ماهر هم وو نو هم يې د مذهبي وجوهاتو پۀ بناء پۀ خپل وضع کړې شوي علم کښې لۀ دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نۀ شوه کولې -

۳ - د بحرونو د استخراج پۀ لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م - ۲۲۱ هج) ذکر نۀ شي کو د اخفش پۀ نزد د خليل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نۀ دي ځکه چې فاصله صغرىٰ چې پکښې درې متحرک او يو ساکن راځي پۀ اصل کښې د يو سبب ثقيل او د يو سبب خفيف نه مختلف نۀ دي ؛ مثلاً لفظ "ضربت" چې د خليل پۀ نزد

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاصله صغریٰ دے په اصل کښې د سبب ثقیل "ضر" او سبب خفیف "بت" مجموعه ده - د نجم الغني په وينا د اخفش مذهب ایراني عروضیانو غوره کړه او فاصله يې غیر ضروري اصول وګرځوله -

۴ - د بحر معنیٰ د سمندر ده، څنګه چې سمندر ته څو دریابونه ور غورزیږي او ورسره یو ځای کیږي دغه شان په بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح لۀ یوې لوبې مودې نه د زحاف په اصطلاح کښې ضم شوې ده-

۶ - دا خبره منلې شوې او څرګنده ده چې په عربي ، انګریزي او یوناني عروض کښې بنیادي فرق د نبره (ictus) دے د شمېر څو مثالونه داسې تر لاسه کیږي او هغه هم (جبریه) چرته چې ځینې عروضي اصول یا ارکان د انګریزي الفاظ سره اهنګ یو کوي ،د مثال په توګه که چیرې مونږ د عربي لفظ "لک" (سبب ثقیل) د انګریزۍ د "city" یا "pity" (ټروکاي رکن) برابر وګڼو چې په څرګنده صحیح ښکاري خو بیا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د " city " یا"pity " لهجه د "لک" نه پورته واقع کیږي دغه شان د انګریزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زیاته اوچته ده -

OWNED BY 0300 9792115

۷ - د یوناني ژبې په عروضي نظام یوروپي عروضي نظام اډانۀ دے پکښې د نبره وجود مشتبه دے خو دا اشتباه یو څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عروضي ماهرينو ته شوې ده ګڼي پۀ عامه توګه يوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې short يې unaccented او long يې accented منلي شي ليکن پۀ دغه اصولو کښې لچک هم شته اګرچه د انګرېزي شاعر کولرج (Coleridge) يې پۀ اصولي توګه short، unaccented او long يې accented مني -

٨ - د عربي شعر د بحورو او اهنګ سراغ د صحرايي اوښې د تګ سره تطبيق کول ، چې ځينې مستشرقينو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړے دے ، هغه د قياس نۀ لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نۀ خوري -

ځيني نورې هم ډېرې خبرې شته ، خو د محترم سالک صاحب پۀ عروض شوے دا کتاب د ډېرو سوالونو پۀ خپله جواب دے- دوي چرته خو ډېر تفصيل بيان کړے دےاو چرته يې د ډېر اختصار نه کار ا دے - خو دا موضوع ډېره پېچيده ،ګرانه او سرخوږې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څۀ توقع کېدې شوه پۀ ډېره احسنه طريقه او پۀ عام فهم انداز کښې يې د دغه موضوع احاطه کړې ده - پۀ عربي او فارسي او تر څۀ حده پورې پۀ اردو کښې پۀ دې موضوع ډېر کار شوے دے او پۀ دغه ژبو کښې پۀ دغه موضوع ډېر څۀ تر لاسه کېدے شي خو زما پۀ خپل خيال پۀ پښتو کښې د مياشرف نه پس د درويش دراني صاحب او د نقيب الله سالک صاحب کتابونه زمونږ خو پوره کو نۀ شي، خو تر څۀ حده

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږه لاربښودنه کو شي او په خاصه توګه د سالک صاحب د عروضو علم د کافي مطالعې نه پس د هغوي نه په دې لړ کښې د ډېر څۀ امید لر شو-

الله دې وکړي چې د سالک صاحب دا کوشش د پښتو ژبې،پښتون قام او د واړه پښتونخوا په ښۀ ورشي ،او الله دې وکړي چې سالک صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو د کمي په لور پام وکړے شي او دا ژبه په علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې هڅې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت جذبه تانده او ژوندۍ وساتي - امين - والسلام

OWNED BY 0300 9792115

فرهاد محمد غالب ترین خوېشکي

صدر مرکزي پښتو ادبي جرګه ، ضلع نوښار

۱۲ مارچ ۲۰۱۴ ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې څېړې

د نن نه څو کاله مخکښې مې د فېس بک پۀ وال باندې يو غزل ورکړے وو- پۀ هغې غزل باندې د ملګرو تبصرې راشروع شوې- علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملګرے وو- د دۀ تعلق د ډومېل سيمې سره وو او استوګنه يې پۀ کراچي کښې کوله- دے د پي ائ اې ملازم وو او د شاعرۍ ذوق يې هم ځوان وو- علي زمان وزير چې خپله تبصره زما پۀ غزل راپوست کړه نو پۀ هغې کښې يې داسې ليکلي وو؛

"لکه انار د ننه خون خون يم
پۀ مسکاخلۀ مې ژاړل ډېرکم دي

وروره ! تاسو د دې شعر دو يمې مصرعې ته فکر وکړئ ماته يې پۀ بحر کښې څۀ ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم اغيزمنه شوېده"-

ما د څۀ فکر نه پس پۀ دې مصرعه کښې داسې بدلون وکړو :

هم که پۀ خلۀ مې ژاړل ډېر کم دي

او دا مصرعه مې پۀ فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه- علي زمان وزير بيا پۀ خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه شوه- نو ما ترېنه تپوس وکړو چې "دا څۀ راز دے؟ پۀ دواړو صورتونو کښې د سېلابونو شمېر هم يو شان دے"- نو دۀ پۀ جواب

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې ولیکل چې هسې د تجربې په بنیاد را ته ستونځه ښکاره شوه نور تاسو ښهٔ پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما په زړهٔ کښې د تجسس او تلاش ،

د څېړنې او شننې ا زغې مات شول- چې څهٔ منطقي عوامل ا و ساینسي دلایل دلته هم کار فرما دي چې د یوهٔ شمېر سېلابونو په دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو په بدلون سره بحر اغېزمن کېږي- تلاش او شننې مې شروع کړې - ملګرو ، شاعرانو ، استاذانو ، ژبپوهانو او کتبخانو سره مې اړیکې تینګې کړې او د علم عروض باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - په دې دوران کښې به مې د مطالعې نه قاعدې رااېستلې او په شعرونو بهٔ مې عملي کولې - په دغې کار کښې به سوالونه هم پیدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب (اردو، پښتو او د عربۍ) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او د تجربې په بنیاد جوابونه رالېږل-

OWNED BY 0300-9792115

اردو ، عربي او انګرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه پوره کوي - خو ماته په لیکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو ایله څو کتابونه په لاس راغلل- د پښتو د عروضو په لړ کښې اروابناد میاشرف ، ښاغلي درویش دراني او مجاور احمد زیار داسې انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه یې د دنیا نورو ترقیافته ژبو سره سیاله کړه او د دوي دا کارنامې به همېشه دپاره ژوندۍ وي -او زما په خیال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزانې نه د خپلو عروضو اثاثه را برڅېره کړه - لهٔ دې وجهې که مونږ دا دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوهان د پښتو " د عروضو اِمامان" وبولو نو څۀ مبالغه به نۀ وي- د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هر اړخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د د غو تصنيفاتو پۀ برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانووخت پۀ وخت ګوتې نيولې وې يعني د "يوۀ باقاعده عروضي نظام نشت والي ته "-

خو دا هم يو حقيقت دے چې څۀ خو د عروضو علم انتهايي مشکل دے او څۀ مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو- هم ئۀ دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نۀ ده ورکړې شوې- چې چا سره هم د عروضو پۀ باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار ووے ، چابه ورته غير ضروري پۀ دې وجه ووے چې زمونږ ضرورتونه د موسيقۍ د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا ووے چې د پښتو شاعرۍ عروضي نۀ ده- پۀ دغو ورځو شپو کښې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوشۀ راسره د عروضو مواد زياتېدل او څۀ مې دا احساس هم ملګرے وو چې دا مواد د وخت تېرېدو سره را نه ضايع نۀ شي اوخوندي يې وساتم - چونکه پۀ پښتو ادب کښې د نثر برخه (پۀ خاصه توګه د عروضو برخه) ډېره کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې اړخ ته پام شو چې دا هر څۀ پۀ ترتيب سره سم او داسې صورت کښې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردے او بيګانه ونۀ ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوۀ خپل او د ضروري علم پۀ توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېش کړے شي، پۀ داسې حال کښې چې پۀ پښتو ادب کښې د نثر پۀ میدان کښې کار هم کم شوېدے او بیا پۀعلمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دے۔

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات پۀ یوۀ تقریب کښې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نثر پۀ تخلیق کښې ډېر کمزورے دے زۀ غواړم چې پۀ عروضو څۀ لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صېب راته ووے چې ډېره ښه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه ۔

دا څو محرکات وو چې د دې کتاب پۀ لیکلو مې پېل وکړو ۔ پۀ دې کتاب کښې مې د عروضو انتهایي ضروري توکونو(تاریخ ، رانګ ، اصطلاحات ، تقطیع او بحرونه) د راښولو کوشش کړېدے، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راښولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو۔ د دې کار پۀ موده کښې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم پۀ پام کښې ساتلې وې ۔

یاده دې وي چې د عربی عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل ، خو چونکه پۀ پښتو ژبه کښې د دې علم عمر ډېر کم دے نو ځکه د پښتو پۀ رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نۀ دي کېښولي شوي ۔ د اسانۍ د پاره دروېش درانی صېب چې پۀ شروع کښې پۀ رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارولي دي او پکار ده چې د درویش دراني صېب نومونه دې همېشه دپاره پۀ پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي -

اوس دا کاوش ستاسو پۀ مخکښې دے- نور د ستاسو لوستونکو کار دے چې ستاسو د ضرورت پۀ معیار څومره پوره پرېووځي - الله تعالیٰ دې زما دا کوشش د پښتو ادب پۀ ګټه ورولي-

امین-

پۀ درنښت

نقیب الله سالک

ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۴ ء

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول باب : علمِ عروض او پښتو ته راتګ

د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ

عروض هغه علم دے چې د دۀ په مرسته د نظم او د نثر په مينځ کښې توپير کېږي۔

د علم عروض باني عبدالرحمٰن خليل بن احمد بصري دے څوک چې په سلمه (۱۰۰) صدی هجری کښې په بصره کښې زېږېدلے وو او په يوسل او اويا (۱۷۰) صدی هجری يا اووۀ سوه يو نوي (۷۹۱) صدی عيسوی کښې وفات شو۔ دے چونکه په مکه مکرمه کښې وفات شوے وو نو ځکه په خليل بن احمد مکي هم يادېدلو۔ دے د شروع نه په شاعری او موسيقی زيات مئين وو۔

OWNED BY 0300 9792115

د علم عروض د شروع په حقله څو روايتونه دي :

يو ځل خليل په مکه مکرمه کښې په دهوبي ګهاټ تېرېدلو چې د جامو د ټکولو اواز يې واورېدلو ۔ خليل د اورېدو سره سم اوويئل چې " والله يظهر من هٰذ ا شيء" معنا دا چې قسم دے لۀ دې نه به څۀ راوځي ۔ په دې ځاي کښې دۀ ته د علم عروض بنياد په لاس ورغلو۔

خليل په بازار کښی تېرېدلو چې دۀ د ټکټک مسلسل اوازونه واورېدل ۔ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسیقی د مینې لهٔ کبله د دهٔ د خلې نه ووتل

چې "والله یظهر من هٰذا شيء" معنا دا چې

قسم دے لهٔ دې نه به څهٔ راوځي -

د دې علم دپاره د "عروض" نوم

خوښولو اسباب :

خلیل ته د مکې مکرمې پهٔ

ژوند کښې د دې علم الهام شوے وو او د مکې

مکرمې یو نوم "عروض" هم وو نو ځکه یې

دې علم ته عروض اووے-

د عروض ټکے د معروض نه و

دے چې تلې ته وایي-اوس د دې علم پهٔ

مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه

یې ورته عروض اووے-

پهٔ عربۍ و ییپانګه (لغت)

کښې د عروض معنا داسې ده "هغه پلنه لاره چې

د دوو غرونو تر مینځ وي"پهٔ داسې لاره خلق د

یوهٔ کلي نه بل کلي ته ځي معنا یې دا شوه چې

دوه کلي بېلوي-نو عروض هم داسې علم دے

چې د موزون او غیر موزون کلام پېژندګلو

راکوي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسی نور-----

علامه صفدي وايي چې خليل يوناني ژبه هم زده وه - پۀ دغه وخت کښې پۀ يوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه - يوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو- دبحرغونډونو(رکنونو)ته يې "ايلي" او "ارجل" يعني لاس او پښې ويئل او دا د اسپې (ځناورو) اندامونه دي- خليل د خپلو عروضو پۀ توکونو د ځناورو نومونه کېښودل او پۀ رکنونو کښې بدلونونو ته يې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل - خواجه نصيرالدين طوسي هم د دې خبرې کړېدے - د حرکات او سکنات لۀ مخې ټکي پۀ درو برخو کښې وويشل شول- سبب (رسۍ)، وتد (مېخ) او فاصله (مټه يا ستنې) - پخوا به عرب پۀ خېمو کښې اوسېدل او رسۍ،مېخ ا و مټه يا ستنې د خېمې د اودرولو توکي دي نو ځکه يې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا نومونه ورکړل -

سبب د دوو حرکتونو يا دوه حرفيزه ټکي دي ، وتد د درو حرکتونو يا درې حرفيزه ټکي دي او فاصله د څلورو يا پنځو حرکتونو ټکي دي - پۀ شروع کښې د عربۍ پنځلس بحرونه را مخته شول بيا وروستو دغه شمېر پنځۀ دېرش (۳۵) ته ورسېدواو کېدے شي چې نن يې څۀ بل شمېر وي -

پۀ يو سل او اويا (۱۷۰) صدۍ هجرۍ کښې يوه ورځ د زوي د تجارت د پاره خليل د څۀ تلې پۀ لټون کښې پۀ بازار کښې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرزېدلو چې سر يې د ستنې سره وجنګېدلو او وفات شو -

د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)

چې د ثمرقند اوسېدلو وو ، دې علم ته زياته ترقي ورکړه - د عروضو د ا يجاد نه مخکښې د عربو شاعری د وزن پۀ بنسټ وه خو وزن ته د يوۀ باقاعده علم مقام حاصل شوے نۀ وو - د قاسم بن سلام بغدادي د وېنا پۀ رڼا کښې د عربۍ ژبې ورو شاعر د نوحؑ زوي د سام پۀ ا ولاد کښې يعرب بن قحطان وو (د نوحؑ ځلور زامن وو - سام ، حام ، يافث او کنعان - د سام پۀ ا ولاد کښې عرب دي ، دحام پۀ اولاد کښې عجم او د يافث پۀ ا ولاد کښې ياجوج و ماجوج راځي، او کنعان پۀ طوفان کښې مړ شو)او پۀ فارسۍ کښې ورومبې شاعر بهرام ګور وو -

OWNED BY 0300 9792115

د هندوانو پخوا کتاب "رګ وېد" ټول پۀ وزن کښې دے خوبکښې اوولس (۱۷)وزنونه کارولي شوي دي- البته مثنوي "سحر البيان"ټول پۀ يوۀ بحر کښې وو - د دې نه دا خبره ځرګندېږي چې د عروضو د ايجاد پۀ وخت پۀ هندۍ کښې د خپلې ژبې وزنونه ا و بحرونه موجود وو-

د وروستنۍ شننې او څېړنې نه دا خبره هم ځرګنده شوې ده چې د کلام الله ډېر ايتونه او د نبي کريم ﷺ ځينې حديثونه هم پۀ پۀ وزن کښې دي لکه "بسم الله الرحمٰن الرحيم" پۀ سريع بحر کښې دے ، "لن تنالو البر حتٰی تنفقوا" پۀ رمل کښې ، سورة الکهف پۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طویل کښې ، سورة الدهر په منسرخ کښې ، سورة سبا په رمل کښې ، سورة مؤمن په مضارع کښې ، سورة الانفال په بسیط کښې او سورة توبه په وافر بحر کښې دے- چونکه عربو د فصاحت ا و بلاغت کمال لرلو نو الله تعالیٰ هم فصیح او بلیغ کلام نازل کړلو چې په دوي باندې حجت شي ا و د نه پوهېدلو بهانه یې نه شي پاتې- د عقیدې له رویه قران پاک د الله تعالیٰ کلام دے-نو د غو ذکر شوو ایتونو ته، نه خو د عقیدې له رویه شعر ویل کېږي ا و نه د شعر د تعریف له رویه -

د خلیل عروض د عربی ژبې د نزاکت په چاپېریال کښې راڅرګندلې وو- د فارسی شاعرانو ، د عربی کلهم عروض خپل کړل - د اردو شاعرانو د فارسی د شاعرانو په ګام باندې ګام کېښودو- یاده دې وي چې په دغه وخت کښې په هندی کښې دا علم موجود وو چې نوم یې "پنګل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوګه نه وو- د عربی ځینې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځینې بحرونه د اردو د پاره پښه او ځپلی نه شول ولې چې د دواړو ژبو په مزاج کښې ډېر توپیر وو- نو ځکه د اردو په عروضو کښې فقط دومره ترقي وشوه څومره یې چې د عربی نه بحرونه را واخیستل - نو ځکه دا و شو چې څهٔ خو د عروضو علم ګران دے خو څهٔ د اردو شاعرانو توجه هم نه ده ورکړې-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ته د عروضو راتګ

د روښانیانو هڅې

پۀ پښتو کښې پۀ دېواني (لیکلي) صورت کښې چې مونږ ته کومه اثاثه رسېدلې ده هغه د روښانیانو د زمانې نه راشروع شوې ده - روښانیان د کلاسیکي شاعرۍ بنیاد دے دوي پښتو ادب ته ډېر دېوانونه ور وبخښل - د پښتو پۀ غېږ کښې د عروضو د ځایولو هڅې هم د روښانیانو نه راپېل کېږي - پۀ هغه وخت کښې د عربۍ ا و فارسۍ ژبو د علمي اثاثو سره د پښتو ادب هم اشنا شو نو د پښتو ادب هم ترېنه ګټه پورته کول پېل کړل - پۀ دې لړ کښې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي اثاثو سره سره د عربۍ پۀ عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه لۀ عربۍ ژبې نه پۀ ډېر څۀ کښې لرې وه ؛ لکه دا چې د عربۍ ټکي د ساکن حرف نه نۀ شروع کېږي خو د پښښتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، یا لکه دا چې د عربۍ پۀ یوۀ ټکي کښې دوه ساکن حرفونه پۀ یوۀ ځاي نۀ شي را تللې خو پۀ پښتو کښې داسې ټکي ډېر دي ، یا لکه دا چې د پښتو پۀ ډېرو ټکو کښې منطقي او عادي خج د ټکي پۀ اخیري حرف یا د اخیر حرف نه مخکښې راځي خو پۀ عربۍ کښې داسې نۀ ده - نو د عربۍ عروض پۀ پښتو کښې ځاي نۀ شول خو بیا هم پښتانۀ شاعران پۀ شاعرۍ کښې د عروضو د اهمیت او ضرورت نه خبر شول ا و فکر به یې کولو چې څنګه نورې ژبې عروض لري پکار ده چې پښتو یې هم ولري - دوي

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

به هم دغه د عربی عروض اړول را اړول چې ښنګه تري کار واخلي - په دغو شاعرانو کښې يو دولت لوانړے هم وو څوک چې د پلار له طرفه حسن خېل لوانړے او د مور له طرفه وردګ وو- د ده وطن جلال اباد يا رشيد اباد وو- د پيداوښت درسته نېټه يې نه ده معلومه خو د کلام نه يې دا معلومېږي چې تر يو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجری پورې ژوندے وو - دولت لوانړے د پير روښان عقيدت مند ا و د ميرزا خان ا نصاري شاګرد ا و مريد وو - د ده په ديوان کښې څو داسې غزل هم شته چې په عربی عروضو باندې برابر وو - دا په پښتو کښې وړومبې عروضي تجربه وه - د ده نه علاوه مرزا خان انصاري او ارزاني هم د عربی عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني دا بېلګه (نمونه) :

د يوه وحدت له اصله

د کثرت شول ډېر فروع

يا لکه د ميرزا خان انصاري دا بېلګه :

په وحدت له هره جوده بېګانه يم

په کثرت کښې د ميرزا په خله ويېږم

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بیا پهٔ کلاسیکي شاعرانو کښې خوشال خان خټک وو چا چې پهٔ پښتو شاعرۍ کښې د ځانګړي عروضي نظام ضرورت ته پام شوے وو- د خوشال خان پهٔ کلیات کښې چې د کومو عروضي اصطلاحاتو ذکر شوېدے دے هغه د پښتو د یوهٔ نامعلومه عروضي نظام اصطلاحات دي -

پهٔ عروضو د ټینګکار پهٔ ترڅ کښې خوشال خان میرزا خان ستا دے ،لکه چې وایي :

لهٔ چا نه پهٔ پښتو کښې ما میزان لید نهٔ دے
میرزا پهٔ دا زبان کښې ویئل کړي دي تللي

خوشال خان بیا وایي :

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر موندهٔ نهٔ شي
هم ما لره یو خو بحره پهٔ ډېر مښود راغلي

پهٔ دې شعر کښې د دهٔ مراد هم دغه څپیز- خجیز نظام دے او ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره څلور قسمه رکنونو(د لومړي خجن سېلاب رکن، د دویم خجن سېلاب رکن ، د دریم خجن سېلاب رکن او د څلورم خجن سېلاب رکن) ته یې اشاره کړېده - خوشال خان پهٔ آګاهانه توګه پهٔ خپلو بېلا بېلو شعري څېلونو (قسمونو) کښې کله پهٔ لومړي خجن سېلاب ، کله پهٔ دویم خجن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلاب ، کله پۀ دریم خجن سپلاب او کله پۀ څلورم خجن سپلاب کښې مصرعې لیکلې دي - د باندیني شعر اوله مصرعه یې پۀ د ریم خجن سپلاب سره او دویمه مصرعه یې پۀ دویم خجن سپلاب سره لیکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغېر شاعري هډو شاعري نۀ بولي لکه چې وایي :

چې چا دے شعر کړے بې میزانه،بې عروضه
دا هیڅ شاعری نۀ ده یو څو سپي دي ټمبدلي

کاظم خان شیدا

(؟۱۱۳۵ - ؟۱۱۹۳ هجري)

OWNED BY 0300 9792115

د عربی عروضو سره د پښتو سمون نۀ خوړلو ته ځینې شاعران د پښتو نااهلي او بې نظمي وایي - دا خبره د پښتو یو لوي استاد او نازک خیاله شاعر کاظم خان شیدا کړې ده - دے وایي :

د پښتو ژبه تمامه
ده بې نظمه بې نظامه
لۀ اوزانه مختلفه
لۀ میزانه منحرفه
پۀ میزان باندې س چې راشي
هر کلام ته و بالا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حوا له چې پۀ تقطيع شي
کھې طعن کھې تشنيع شي
ا را سته پۀ قانون نۀ شۀ
کا لموزون شۀ موزون نۀ شۀ
(ديوانِ کاظم خان شيدا)

کاظم خان شيدا که پښتو ژبه "بې نظمه ا و بې نظامه" بولي هم خو بيا يې لکه د نورو ځينې شاعرانو داسې هم نۀ دي کړي چې پۀ عربي عروضو کښې يې د پښتو شعر پۀ زور د ځايولو هڅه کړې وي - کاظم خان شيدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو پۀ نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د دۀ پۀ شعر کښې د "کالموزون" نه دا څرګنديږي چې د پښتو شاعري اګر که موزونه نۀ ده خو "د موزون پۀ شانې" ده د دې نه مونږ ته دا نتيجه هم پۀ لاس راځي چې هغه د پښتو د يوۀ نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو -

OWNED BY 0300 9792115

د دۀ شاعرا نه مقام د دۀ د وخت نه واخله تر ننه پورې هر چا د ے - دۀ د ژوند زيانه برخه د هندوستان پۀ رامپور کښې تيره کړې وه - ځکه يې د ژوند ډېر حالات معلوم نۀ دي - کاظم خان شيدا د ميجر راورټي د تحقيق پۀ رڼا کښې د خوشال خان کړو کيږي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا شرف

(۱۱۶۰ -۱۱۸۶ لیږدیز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو په لړ کښې د میاشرف کارنامه هم د ستاینې وړ ده - هغهٔ د احمد شاه بابا په زمانه کښې (۱۱۶۰ -۱۱۸۶ لیږدیز)ژوند کولو کومه چې د پښتنو یوه ازاده ا و خپلواکه زمانه وه - میاشرف لیکوال او شاعر وو- دهٔ د ازاد نظم په صورت کښې په عربي عروضو په پښتو ژبه کښې یو وړه " کتاب د پښتو عروض" ولیکلو - په دې وجه د پښتو ژبې علمي پنګه په زیاتولو کښې دا یو مهم کام وو- دغه عروض به پرمخ تللي وے خو لهٔ بده مرغه د پښتنو سیاسي او معاشرتي حالات سازګار پاتې نهٔ شول - میاشرف څهٔ کار پهٔ پښتو عروضو باندې کړے وو - ډېره شاعري یې د پښتو پهٔ وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر یې په دویم خج کښې پېل کړے دے :

بیلتون نصیب زما دے ،قدرت د کردګار دے

بندي پهٔ بند د هند یم ،مولد مې ننګرهار دے

د عروضو رساله یې استاد رښتین د " میاشرف عروض" پهٔ نامه ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولنې لهٔ خوا چاپ او خپره کړې ده - وایي چې تر میاشرف وروستو د عیسي هوتک خېل مکمل دیوان عروضي بڼه لري کوم چې دوه زره بیتونه لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱ -۱۹۸۹ عیسوي)

پهٔ هندوستان د قبضې نه پس انګرېزانو دلته مکتبونه پرانستل - د انګرېز نیت چې هر څهٔ وو- خو د دغو مکتبونو نه بیدار مغز پښتانهٔ پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د ودې دپاره بیا سمې هڅې شروع کړې - د دغې پېر (دور) پهٔ اخیري وخت کښې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وتړله - پهٔ دغه وخت کښې د پښتو علم و ادب سرچینه د عربۍ یا فارسۍ پهٔ ځاي انګرېزۍ ژبه وګرځېدله - انګرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتنو ګټه ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انګرېزۍ ادب نه نابلد وو، دهٔ هم هغه د عربۍ عروضو زړه لاره ونیوله -

سمندر خان به پوهانو ته ویئل چې یا خو د پښتو شعر ته خپل څهٔ نظام جوړکړئ او یا د ما ملګري شئ چې عربۍ عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د دهٔ پهٔ خبره غوږ ونهٔ ګرولو- بس خپله شاعرۍ به یې پهٔ عربۍ عروضو کښې کوله - د سمندر خان دغه شعري مجموعه "د خوږه شپېلۍ" پهٔ نوم چاپ شوه - د بېلګې پهٔ توګه د دهٔ څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا

زما اوس کاندي کل دنیا تماشا

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما اشنا پۀ تندر سور را

سمندر جاوېدان شوم اور را

منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې لۀ ياره تلخ شي

پۀ سر دې اې سمندره د زهرو کوټ دے تېر يې کا

سمندر خان پۀ خوږه شپېلۍ کښې پۀ يو شمېر بحرونو کښې نظمونه ويئلي دي - سمند ر خان پۀ خوږه شپېلۍ کښې ليکي چې پۀ پښتو کښې د هيڅ يوۀ تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پۀ تله برابر نۀ دے خو د سمندر خان دا نظر صحيح نۀ ښکاري ولې چې د دۀ نه مخکښې پۀ تول برابر نظمونه ويئلي شوي دي لکه د عبدالعلي اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹ - ۱۳۶۵ هجري) نظمونه لۀ هغوي نه دوه سوه کاله مخکښې ، دميا شرف شاعر (۱۱۲۰-۱۱۸۶ هجري) او لۀ هغې نه مخکښې دولت لواڼے چې ژوند يې تر ۱۰۸۵ هجري پورې يقيني دے-دولت پخپله وايي چې :

دا وزن دےصحيح پرې وکړه نظر

فاعلا تن مفا علن فعلن

کېدے شي چې سمندر خان دا پور نظر پۀ تحقيقي تاريخي بنياد نۀ وي پېش کړے نو که داسې وي بيا د دۀ د نظر نۀ د عروضو انتهايي او شديد ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -

تر اوسه پورې پۀ لانديني عربي بحرونو کښې ليکلي شوي نظمونه موندلي شوي دي :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړ مصرعه :

عجب راځي لۀ دې دهره پۀ هر ساعت ستم پر ما

رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستاکه چغار

مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړ دا مصرعه:

یار درومي او زۀ نۀ مرم هر ګوره بې

وفا یم

OWNED BY 0300-9792115

خفیف ، لکه د دولت

لواڼي دا مصرعه:

دا جهان دے پۀ مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما لۀ

عمره کم

مدید ، لکه د رحمان باباؒ دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد

لهٔ دې سره سره چې څهٔ ناڅهٔ يې د عروضو پهٔ چوکاټ کښې د پښتو شعر د څپيز او څجيز سېستم لړه يا ډېره منښته کړې ده خو بيا هم د تدريس ، ليکنې او څېړنې لهٔ لارې پهٔ خپل زاړهٔ او "انتيک" سيستم باندې ټينګ او ټرينګ پا شوے دے او د ژوند تر پايه يې د هغهٔ سخته دفاع کړې ده - پهٔ اوږد مهالي استادي بهير کښې يې لهٔ دولت لواڼي او مياشرف ، خواجه محمد بنګش ، عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهايي جان او سمندر خان پورې هغه زړې عروضي نمونې به يې بيا بيا رامخته کولې - پهٔ دې لړ کښې يې د نيم اولسي شاعر بهايي جان (۱۳۱۳ - ۱۳۵۱ ق) هماغه "جزئيات" را اخيستي دي چې پهٔ عربي عروضو کښې دي او "کليات" يې چې د پښتو تول و تال لري دومره پاموړ نهٔ دي بللي - رشاد فرهنګي ټولنې د دهٔ اثار چاپ کړي دي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله درویش دراني وکتله نو د ے اول ځل خبر شو چې د عروضو په نوم یو هم د شعر په دنیا کښې شته خو د دې سره سره یې نظر هم دا وو چې ځنګه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو یې هم ولري او د عربۍ عروض خپلول نۀ دي پکار - درېش دراني د عروضو یوه خاکه جوړه کړه چې د حبیب الله رفیع سره یې هم خبرې وریاندې وشوې - حبیب الله رفیع د خاکې لیکلو راي ورکړه -

پۀ کال ۱۹۸۹ عیسوي کښې یې د کراچي مجلې "پلوشه" ته دا خاکه د مضمون شکل کښې ولیکله خو پۀ دې وخت کښې سمندر خان وفات شوے وو نو ځکه وریاندې څۀ بحث ونۀ شو- وروستو یې د عروضو هغه خاکه پۀ یوۀ مکمل کتاب کښې بدله کړه - دا کتاب پۀ کال ۲۰۰۷ عیسوي کښې د " پښتو عروض " پۀ نوم چاپ شو -

لکه ځنګه چې مخکښې ویئلي شوي دي چې خلیل بن احمد د عربۍ عروضو ځینې نومونه د ځناورو د اندامونو پۀ نومونو کېښودل او پۀ رکنونو کښې بدلونونو ته یې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کښې داسې نومونه نۀ دي ایښوي شوي ، دا ځکه چې پۀ پښتو ادب کښې د خپلو عروضو عمر ډېر کم دے - پۀ دې لړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې درویش درانې داسې څېړنې وکړې چې یو خو یې د شعري پنګې نه خپل عروض رابرڅېره کړل ، رکنونه یې په ګوته کړل ، موندل شوو بحرونو ته یې قالبونه جوړکړل او بیا د نومونو ورکولو په لړکښې یې عددي کلیات په کار راوستل- د دې نومونو غټه ګټه دا ده چې دا نومونه په اسانه د شاعر حافظې ته داسې ننوځي چې بیا هډو هېرېږي هم نه-

د درویش درانې د بیان طریقه ډېره سلیسه او اسانه ده- زما په نظر کښې ، د عروضو د ښودلو په ترڅ کښې ښاغلي درویش درانې چې د تدریس کومه طریقه په دې ذکر شوي کتاب کښې په کار اچولې ده هغه "د اسان نه د مشکل په لور" ده-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجاور احمد زيار

ډاکټر مجاور احمد زيار نه صرف دا چې لکه د خوشال خان ، کاظم خان شيدا او درويش دراني ، د پښتو په ځانګړي عروضي نظام باندې ټينګار کړيدے بلکه ورسره يې دغه نظام را برڅېره کړے هم دے - ډاکټر مجاور احمد زيار هم د خپلې پوهې ، تجربې او د څېړنې په بنسټ د دې اند (فکر) څښتن دے چې د عربي عروض (ميټرک سيستم) د پښتو شعر سره اړخ نه شي لګو بلکه څپيز (سيلابي) او خجيز دے- موخه (مقصد) يې دا دے چې د پښتو شعر سيلابو ټونيک دے -

OWNED BY 0300 9792115

پروفيسر دانيال مکنزي د لندن په پوهنتون کښې د پښتو پوهاند دےچا سره چې مجاور احمد زيار د پښتو شعر په حقله په ويلس کښې ډېر ګټه ور بحث هم کړے وو ، هغهٔ د پښتو شعر څپيز دے او په عملي توګه يې د ډېرو ديواني او اولسي شعرونو په سکښت يا تقطيع (scansion) کښې څپيز - خجيز نظام نه کار ا دےد مصرعې دننه يې ويي خج (د ټکي خج) هم په ګوته کړے دے او د څپې (سيلاب) اوږدوا او لنډوا يې په پښتو شعر کښې بې نقشه دے-

نجيب منلي څوک چې فرانس ميشتي پښتو ادبپوه ،ليکوال او څېړنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عيسوي په پنځلسم اکتوبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مجاور احمد زيار ته د پښتو شعر په حقله يو اوږد ليک راليږلی وو- د هغه اوږده ليک نه د دغه دريز هم ښکاره کېږي - د دې وايي چې د شپاړسمې پېړۍ په پاي کښې د پير روښان (۱۵۲۴-۱۵۷۹ ز) سياسي او مذهبي پاڅون د پښتو ژبې د فعاليت يوه پېلامه (ابتدا)وه - په دې وخت کښې د پښتنو سيمه د دوو پارسي ژبو تر مينځ ويشلې شوې وه - لوېديځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختيځ ته د هند د مغلو قدرت وو - په دې چاپېريال کښې پښتنو شاعرانو او ليکوالانو په پراخه پيمانه له پارسي څخه هم د لغاتو په برخه کښې ،هم د مفاهيمو په برخه کښې پراخې اخيستنې وکړې -کله کله يې د پښتو ژبې گرامري جوړښت هم د پارسي په ډول برابر کړے دے- د دغو اخيستنو په ترڅ کښې شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول بڼې پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې يې کولې خو په دې کار کښې څهٔ ډېر برياليي نهٔ شول -

د دوي په فکر کښې د پښتو شعر بنسټيز واحد مصرعه ده ، او مصرعه غونډونه (رکنونه) لري ، بيا هر رکن څلور څپې (سېلابونه) لري ، په دغو څلورو څپو کښې خامخا يوه څپه خجنه وي -

د دوي په نظر کښې يوه مصرعه کمې نا کمه يوه خجيزه کړۍ لري او زياتې نا زياتې څلور خجيزې کړۍ - د څپو د شمېر له مخې وړه مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې اوسنيو او ځينې پخوانيو شاعرانو تر دې اوړدې مصرعې هم جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د ګوتو په شمار دي او خاصه توجه نۀ غواړي -

د پښتو شعر په حقله د مجاور احمد زيار ، دانيال مکنزي او نجيب منلي فکرونه په بنيادي غټو اصولو کښې يوشانوا لري اګرکه په ځينې فروعي ځايونو کښې يې نظر جدا جدا دے-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم باب : د علمِ عروض اصطلاحات

سېلاب (څپه)

انګرېزۍ کښې ورته (syllable) ، عربۍ کښې هجاءاو پۀ پښتو کښې څپه وايي -

تعريف : پۀ يوه ژبه کښې د يوۀ يا زيا تو غږېزو ټکو هغه ټولګه يا ټوټه ده چې

لۀ يوۀ خپلواک يا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ يا څو

بېواکو يا کنسونېنټس (b,d,g,h,f,j,k,l…) ،

يا لۀ يوۀ واوېل او يوۀ

نيمواک يا سيمي واوېل (w,y) ، او

يا لۀ يوۀ واوېل ، يوۀ سيمی

واوېل او يوۀ يا څو کنسونېنټونو

څخه جوړه شوې وي او پۀ يوۀ ځاي پۀ يوۀ وخت پۀ يوۀ وار سا ا يستلو يا د خلې خوځولو نه راوځي - يو خپلواک (واوېل) يواځې هم ځان ته څپه جوړو شي- د دغو خبرو مطلب دا شو چې خپلواک د نورو ډلو پۀ ملګرتيا لنډې او اوږدې څپې جوړوي - يو بېواک يا نيمواک د خپلواک د ملګرتيا نه بغېر ځان ته څپه نۀ شي جوړو او نۀ دواړه پۀ ګډه جوړو شي - هر غبرګغږ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم څپه (diphthong) شي - یاده دې وي چې د واوېل او سیمي واوېل مجموعې ته دفتهانګ یا غبرګغږ وایي لکه e,y -

اوس به د باندیني تعریف په رڼا کښې ، د پښتو په تناظر کښې سِپلاب ته وګورو - په پښتو کښې دوه قسمه حرفونه دي ، یوۀ قسم ته د علت حرفونه وایي لکه و،ا،ي، ه ا و بل قسم ته صحیح حرفونه وایي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - په پښتو کښې څلور حرکتونه هم دي لکه زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر - په صحیح حرفونو کښې پخپله هیڅ سا نۀ وي ، دا حرکتونه دي چې ځان ته د راکش کولو نه پس په صحیح حرفونو کښې سا اچوي -

سیلاب یا څپه داسې ټکي یا د ټکي برخې ته وایي چې د اواز په حرکت سره ادا کېږي یا به داسې ووایو چې د وینا په مهال یو ځل خلۀ خوځول یو سِپلاب یا څپه جوړوي - لکه "غر" ټکے دوه حرفونه لري او په لومړي حرف "غ" باندې د زوَر حرکت دے د یوۀ حرکت په وجه "غر" ټکے - یو سِپلاب دے.

د علت حرفونو سره هم صحیح حرفونو ته حرکت حاصلېږي لکه په "مور" کښې "و" د پېش کار ورکوي ، په "ښاد" کښې "ا" د زوَر کار ورکوي ، په "ډېر" کښې "ې" د زېر کار ورکوي ، په "ده" کښې "ه" د زوَر کار ورکوي ، او په "ورۀ" کښې "ۀ" د زورکې (نیم زوَر) کار ورکوي - په یوۀ سِپلاب کښې حرفونه یو یا زیات کېدے شي خو حرکت پکښې یو وي -

په پښتو کښې د ډېرو ټکو ابتدا په سکون سره هم کېږي نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ساکن توري پهٔ وروستيني حرکت پورې تړل کېږي او ځان له سېلاب نهٔ شي جوړولې ولې چې ساکن د حرکت نه محروم وي او سېلاب د حرکت نه جوړېږي هم دغه شان که يو ساکن د ټکي پهٔ مينځ کښې راشي يا د ټکي پهٔ اخير کښې ، نو دا ساکن به خامخا د ګاونډ پهٔ حرکت پورې ښخېږي -

څو بېلګې :

يو سېلابيز ټکی لکه غرهٔ ،

وژن ، کښې ، مې ، به ، لهٔ ، ته ، ښکار او داسې نور

دوه سېلابيز ټکی لکه قصه ،

OWNED BY 0300 9792115

واوره ، کلکه ، پوزه ، غرې ، غوړې او داسې نور

درې سېلابيز ټکی لکه

واورينه ، اولسي ، پاکستان ، کرکيله ، بريالي او داسې نور

څلور سېلابيز ټکی لکه

برياليتوب ، کتابونه ، دريابونه ، غږ پوهنه او داسې نور

پهٔ يوهٔ سېلاب کښې د حرفونو شمېر :

يو حرکت او يو حرف : چې يوهٔ حرکت سره يو حرف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرے وي او هغه لۀ خپله ځایه راخوځوي

لکه "ځي" د یوۀ سیلاب ټکے دے چې پکښې

د "ځ" سره د "ي" حرکت را دےیا لکه چې ، مې ،

دا ، ما او داسې نور-

پۀ دې ډله کښې د یوۀ بل جوړښت ټکي هم راځي لکه بدن، سحر ، ژړل ، او داسې نور- دا ټکي دوه سیلابیز دي خو پۀ دغو درو واړو کښې لومړے سیلاب د یوۀ حرف دے-

یو حرکت او دوه حرفونه : دلته یو حرکت د یوۀ حرف لۀ خوځولو پس یو بل حرف هم د هغۀ سره وتړي نو دا هم یو سیلاب جوړوي یعني د یوۀ حرکت پۀ ملګرۍ کښې لۀ دوو حرفونو هم یو سیلاب جوړیږي لکه سَر ، لَس ، ا وښ ، شین او داسې نور -

OWNED BY 0300 9792115

یو حرکت او درې حرفونه : پۀ دې سیلاب کښې یو حرکت درې حرفونه د ځان سره خوځوي لکه کړد ، شپون ، وران او داسې نور-

یو حرکت او څلور حرفونه :پۀ دې ډول سیلاب کښې یو حرکت د ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنګ ، ورروست ، خوند ، ژوند او داسې نور-

یو حرکت او پنځۀ حرفونه : پۀ داسې سیلاب کښې یو حرکت پنځۀ حرفونه سره وتړي لکه شخوند - دا د یوۀ سیلاب ټکے دے پۀ دې ټکي کښې پۀ دریم حرف باندې د زوَر حرکت دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پکښې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس پهٔ توګه

:

کله چې يو حرکت خپل ځان ته ، لهٔ يو خوا او بل خوا ، لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا يوه غنچه (cluster) جوړه کړي - کله د مخ لهٔ طرفه او کله د شا لهٔ طرفه حرفونه پهٔ يوهٔ حرکت پورې ښخ شي نو دغسې غنچې پهٔ اتهٔ ډوله دي - پهٔ دې لړ کښې دحرکت د پاره "v" او د حرف د پاره "c" نخښه کاروو :

۱- ځو cv
۲- ورا ccv
۳- ځم cvc
۴- خپل ccvc
۵ - ګړد cvcc
۶ - شرنګ ccvcc
۷- شخوَل cccvc
۸- شخوند cccvcc

OWNED BY 0300-9792115

د سېلاب قسمونه

(د خج يا فشار لهٔ مخې)

د وينا پهٔ وخت کښې ټول سېلابونه پهٔ يوهٔ ډول نهٔ ادا کېږي ، پهٔ ځينې سېلابونو باندې زور يا فشار راځي او پهٔ ځينې باندې نهٔ راځي - د سېلابونو تر مينځ دغه فرق پهٔ ساده وينا کښې هم ارزښت لري او پهٔ منظومه وينا کښې هم - پهٔ دې لړ کښې د سېلاب لاندينې دوه قسمونه دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

خجن سېلاب : د وېنا پۀ وخت چې

پۀ کوم سېلاب باندې زور يا فشار راځي هغۀ ته خجن

يا دروند سېلاب وايي -

سپک سېلاب : د وېنا پۀ وخت چې

پۀ کوم سېلاب باندې زور يا فشار نۀ راځي هغۀ ته

سپک سېلاب وايي -

لنډ او اوږد سېلاب

لنډ سېلاب : لنډ سېلاب هغه سېلاب دے چې هر ځاي او هر وخت د يوۀ سېلاب پۀ توګه کارو شي - د اوږدۀ سېلاب نه علاوه نوره ټول سېلابونه لنډ وي -

OWNED BY 0300 9792115

اوږد سېلاب :پۀ يوه مصرعه کښې د خجنو سېلابونو پۀ قطار کښې هغه اخيرنې خجن سېلاب ته وايي چې د دوو يا درو سېلابونو ځاي ونيسي ، او بحر ته هيڅ نقصان هم نۀ ورکوي-

د پښتو پۀ زياتره بحرونو کښې دا ګنجايش شته دے چې د مصرعې اخيرني يو يا دوه سېلابونه يې کم کړي شي دلته دا اخير دروند سېلاب ، چې ورته اوږد سېلاب هم وايي ، د دوو يا درو سېلابونو ځاي ونيسي - خلاصه يې دا ده چې د اوږدۀ سېلاب پۀ مصرعه کښې د هماغۀ بحر لۀ بلې مصرعې څخه يو يا دوه سېلابونه کم راځي - دغه اوږد سېلاب د پخوانيو او اوسنيو ډېرو شاعرانو پۀ شاعرئ کښې شتون لري لکه د رحمان باباؒ د غزل دا دوه بيتونه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

با دشاهي لري هر يو غلام د ستا
د خاصانو په ځاي ناست وي عام د ستا
زۀ رحمان دعا سلام په هغۀ وايم
هر چې ما لره راوړي سلام د ستا

دا بيتونه د دولس سېلابيز بحر د غزل نه اخيستي شوي دي ، مطلع يې يولس سېلابه ده بيا هره قافيه داره مصرعه هم يولس سېلابه ده خو هره بې قافيه مصرعه يې دولس سېلابه ده او وزن يې هم درست دے، معنا يې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافيه دارې مصرعې د پاې په رکن کښې د اوږد سېلاب په توګه "ستا"را دے -

OWNED BY 0300 9792115

د عربي او پښتو په سېلاب کښې فرق

د عربي عروضو اکايي کلمه ده بيا د کلمې درې قسمونه (سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تيکنالوجي په جديد دور کښې د قومونو ا و د ملکونو تر مينځ فاصلې کمې شوې دي - د دې نزدېکت لۀ وجهې اوس عربي ته هم د سېلاب تصور په ورکد بد لو دے- د عربي سېلاب په دوه ډوله دے يو هغه دے چې يو حرکت يو حرف راخوځوي او بل هغه دے چې يو حرکت يو ورو ساکن حرف هم ځان ته راکډ کړي او خوځوي يې - د مثا ل په توګه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سېلابه ټکے دے په لومړي سېلاب "س" باندې زوَر دے او په دويم سېلاب "فَر" کښې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرفونه دي يو متحرك او بل ساکن - پهٔ عربی عروضو کښې پهٔ سېلاب کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې پهٔ عربی عروضو کښې د سېلاب شومره وا یا کمیت (quantity) ارزښت لري - خو پهٔ پښتو کښې د سېلاب کمیت نه ، بلکه کیفیت یا ځرنګوا (quality) ارزښت لري-

پهٔ پښتو کښې "سفر" او "سرور" پهٔ وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله یې د عربی عروضو تلې ته واچوونو بیا یې پهٔ وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړے سېلاب لهٔ یوۀ حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړے سېلاب لهٔ دوو حرفونو جوړ دے اګر که د دواړو دویم سېلاب لهٔ دوو دوو حرفونو جوړ دے - پهٔ پښتو کښې دا نهٔ شي چې پهٔ سېلاب کښې حرفونه څو دي بلکه دا کتل کېږي چې سېلاب خجن دے او که سپک -

OWNED BY 0300-9792115

خج (فشار)

دې ته پهٔ فارسی کښې فشار ، عربی کښې خج ، پښتو کښې دروند وا یا زور ا و پهٔ انګرېزی کښې (stress/accent) وایي-

د عروضو پهٔ اصطلاح کښې خج پهٔ یوۀ ټاکلي شوي ځاي باندې د غږ سختوالي ، شدت ا و هسکوالي ته وایي یا به داسې داسې ووایو چې خج هغه کار یا عمل ته وایي چې د ژبنی یوونو (واحدونو) پهٔ لړ کښې یو ټکےد سا ا یستنې لهٔ فشار سره پهٔ زیات زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شد ت وویئل شي او دغسې يوهٔ غږ يا څپې ته تر نورو ګاونډيانو زياته ټينګتيا او لوړتيا وروبخښي او هم لهٔ دې وجهې د ټکي معنا ا و پهٔ ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - پهٔ پښتو څپيز - خجيز سېستم کښې خج د څپې نه هم زيات او لومړے بنسټيز ټاکنده نقش لري -

خج د ژبنی جوړښتونو يا چاپېريال لهٔ مخې پهٔ څلور ډوله دے؛

١ - څپيز خج : دغه خج پهٔ څپه کښی دننه پهٔ حرکت(واوېل) باندې راځي ځکه چې حرکت (واوېل)جوت ويئل کېږي او د بېواک(consonants) يا د صحيح حرفونو ويئل او اورېدل هم پهٔ خپل سر اخلي لکه پهٔ "سپين"کښې "ي" باندې څپيز خج دے-

OWNED BY 0300 9792115

٢ - ويی خج (کلمی يا د ټکی خج) :چی د يوې کلمی يا ټکي دننه يوه څپه ، ديوهٔ واوېل (حرکت) او د سا د فشار پهٔ مرسته تر نورو څپو ټينګه او زورداره وويله شي لکه د "ورغوي" ټکے درې سېلابه (ور-غ+زور -وي) دے ، پهٔ دې ټکي کښې د مينځ څپه ويي خج تا د کلمې خج لري ، پهٔ "کتمل" (کټ - مل) کښې دويمه څپه چې مانيزه هم ده ، ويي خج لري - که پهٔ يوه څپه کښې خج پهٔ خپل ټاکلي ځاي رانهٔ شي نو معنا يې ونجېږي (بدله شي) او کېدے شي چې د يوهٔ بل ټکي سره يې ادلون بدلون راشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه "غوټه" په لومړي خج سره ګڼله ، ګره او په دويم خج
سره غوپه ، غوطه معنا خپلوي -

ياده دې وي چې په دوديز ليک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نه شته ، صرف د ټاکلې ځپې په ټاکلي ځاي (حرکت يا واوېل) باندې فتحه يا ضمه (ُ) اچول کېږي -

۳ - غونډ خج (د عبارت خج) : چې په يوه عبارت کښې يو توک يا ټکے په زور سره ويئل شي لکه په "سپين کالي" کښې "سپين" ، يا په "د جونو ښوونځي" کښې "د جونو" ټکي خجن راځي او بيا د ويي خج په لړ کښې د"جونو" له دوارو ځپو (جو-نو) لومړۍ ځپه خجنه ده - دلته له غونډ يا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ يا عبارت دے-

۴ - غونډ له يا غونډ له ييز خج :چې ديوې غونډ لې(جملې) دننه يو ټکے تر نورو په زيات زور، لوړوالي او فشار سره ويئل شي او په دې توګه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مينځ ته راشي لکه بيانيه ، سواليه ، امريه -
- -

يو مثال : يوه درې سېلابيزه جمله اخلو او وار په وار د خج ځاي بدلوو او ورسره يې په معنا هم غور کوو :

- زهٔ چاي څښم

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زهٔ **چاي** څښم
- زهٔ چاي **څښم**

پهٔ اولې جملې کښې خج پهٔ " **زهٔ** " باندې دے چې د دې سوال جوا ب دے چې "څوک چاي څښي ؟ "

پهٔ دويمې جملې کښې خج پهٔ "**چاي**" باندې دے چې د دې سوال جواب دے چې "تهٔ څهٔ څښې ؟ "

پهٔ دريمې جملې کښې خج پهٔ " **څښم** " باندې دے چې د دې منع پهٔ جواب کښې اصرار دے چې "تهٔ چاي مه څښنه" -

OWNED BY 0300 9792115

پهٔ ټکو (کلمو) کښې د ويي خج (کلمي خج) ځايونه :

د پښتو پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ

لومړي سېلاب خج راځي لکه شخړه،خواښې ، پېغله - - -

پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ دويم

سېلاب خج راځي لکه سپوږمۍ ، ورارهٔ ، تربور - - -

پهٔ ځينو ټکو کښې پهٔ دريم

سېلاب خج راځي لکه الوتنه ، الوتکه ، جنګک ځپلي - - -

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ ځینو ټکو کښی پۀ څلورم

سېلاب خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتلولي ،

ټولنیزوالي - - -

پۀ ځینو ټکو کښی پۀ پنځم

سېلاب خج راځي -

پۀ ځینو کښی پۀ شپږم

سېلاب خج راځي -

او پۀ ځینو ټکو کښی د پاي

پۀ سېلاب خج راځي لکه پکتیا ، پسرلي ،

پېښور - - -

OWNED BY 0300 9792115

پۀ پښتو کښې د نورو ټکو پۀ مقابل کښې د پایخج ټکي ډېر زیات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) لۀ مخې خج هیڅ کله لۀ څلورمې څپې وروستو نۀ راځي - داسې ټکي چې د هغو د څپو شمېر پنځۀ یا زیات وي ، لکه اهورا مزدا ا و نیکاراکووا ، پۀ پښتو شاعرۍ کښې نۀ شي راتلې - د ا ر (اصل) لۀ مخې د پښتو عادي او منطقي خج پۀ وروستنۍ څپې راځي -

ثانوي خج

خج پۀ یوۀ ټکي کښې پۀ خپل ځاي پروت وي خو که دې ټکي ته یو یا زیات حرفونه ورزیات کړل شي نو خج هم ورسره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځاي ته بدل شي لکه "سترګه" دوه سېلابيز ټکے دے چې خج يې پۀ لومړي سېلاب دے - اوس که دا ټکے "سترګوَر" شي نو خج لۀ لومړي سېلاب نه دريم سېلاب ته لاړ شي - پۀ "سترګوَر" ټکي کښې اصلي خج پۀ دريم سېلاب دے او لومړي سېلاب باندې ثانوي خج دے- دا ثانوي خج هيڅ کشاله نۀ پيدا کوي ولې چې هغه صرف اصلي خج دے پۀ کوم باندې چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

OWNED BY 0300 9792115

دې ته پۀ پښتو کښې غونډ ، عربي کښې رکن ا و انګرېزي کښې (foot) وايي -

پېژند (تعريف) : د سېلابونو هغې مجموعې ته غونډ يا رکن وايي چې يو سېلاب پکښې لازمي خجن وي او نور سېلابونه يې سپک وي - د رکن پۀ خجن سېلاب باندې بحر ولاړ وي - د يوۀ خاص رکن د تکرار څخه د يوۀ خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

پۀ پښتو شاعرۍ کښې دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

يو قسم هغه رکن دے چې څلور سېلابونه لري او مونږ ورته اوږد رکن وايو- پۀ اوږدۀ رکن کښې درې سېلابونه سپک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو سېلاب لازمي خجن یا درووند وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې زیات استعمال د اوږدۀ رکن شوے دے-اوږدۀ رکنونه پۀ شمېر کښې څلور دي ، او اوږد رکني بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږدۀ رکنونه یو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې خپل ځاي یا خانه بدله کړي-

بل قسم هغه رکن دے چې درې سېلابونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وایو- پۀ لنډ رکن کښې دوه سېلابونه سپک وي او یو سېلاب لازمي دروند وي - پۀ پښتو شاعرۍ کښې د لنډ رکن ډېر کم استعمال شوے دے- لنډ رکنونه پۀ شمېر کښې درې دي ، اولنډ رکني بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم یو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سېلاب پکښې ځاي یا خانه بدله کړي-

اوږدۀ رکنونه (غونډونه)

یاده دې وي چې د نومونو ورکولو پۀ لړ کښې د خجن سېلاب ځاي یا خانې ته کتلي شوي دي - لاندیني قالبونو کښې د سپک سېلاب دپاره صرف هندسې (اعداد) ا و د خجن سېلاب دپاره د عدد د پاسه ( ) نخښه کارووْ؛

۱-لومړے اوږد رکن |۱ٗ ۲ ۳ ۴| : ځکه ورته لومړے اوږد رکن وایي چې لومړے سېلاب یې خجن دے،او نور یې سپک دي -

۲ - دویم اوږد رکن |۱ ۲ٗ ۳ ۴| : ځکه ورته دویم اوږد رکن وایي چې دویم سېلاب یې خجن دے ، او نور یې سپک دي -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته دریم اوږد رکن وایي چې دریم سپلاب یې خجن دے ، او نور یې سپک دي -

۴ - څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | : ځکه ورته څلورم اوږد رکن وایي چې څلورم سپلاب یې خجن دے ، او نور یې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو ځۀ لړ کښې لومړي دې ته کتل شي چې رکن اوږد دے او که لنډ ، بیا دې ته کتل شي چې د دې رکن څویم سپلاب خجن دے؟نو دلته به پېل د لومړي لنډ رکن نه کوو -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لومړے لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | : ځکه ورته لومړے لنډ رکن وایي چې لومړے سپلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي- (تر نزدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ویئل کېدل)

۲ - دویم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | : ځکه ورته دویم لنډ رکن وایي چې دویم سپلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي -

۳ - دریم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | : ځکه ورته دریم لنډ رکن وایي چې دریم سپلاب یې خجن دے او نور یې سپک دي -

د رکنونو د پېژندګلو نه وروستو اوس مونږ ته ښکاره شوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سېلاب هغه بنيادي اکايي يا يوون (unit) دے چې د رکن ټکړه ترېنه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته ترېنه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه ترېنه جوړېږي - د لازمي خجن سېلاب پۀ حقله به دا ووايو چې ښنګه مېخونه پۀ ضروري او خاصو ځايونو ولګول شي، دومره به دروازه محکمه او ښکلې وي، هم دغه شان خجن سېلاب هم دے چې پۀ خپل ټاکلي شوي ځاي کښې راشي نو د مصرعې بحر به درست وي -

پوره رکن او نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دريم اوږدۀ رکن (۱، ۲، ۳، ۴) خاصه دا ده چې پۀ مصرعه کښې څو ځله هم تکرار کېږي پۀ پوره شکل تکرار کېږي او باقي نوره رکنونه د مصرعې پۀ سر ا و مينځ کښې پوره راځي خو پۀ اخير کښې پۀ نيمګړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سېلاب ، کله دوه او کله درې سېلابونه وغورځېږي- د کوم رکن نه چې د اخير يو سېلاب وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د درو سېلابونو پا شي هم دغه شان د کوم رکن چې درې سېلابونه وغورځي د هغۀ نيمګړے شکل د يوۀ سېلاب پا شي د دريم اوږدۀ رکن نه علاوه نوره رکنونه (لومړے اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد رکن) د خپل سالم شکل پۀ تکرار مصرعه نۀ شي پوره کولې ، او خامخا نيمګړي رکن ته اړتيا لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو رکن زیات نا زیات څلور ځله او کم نا کم یو ځل تکرار کېږي -

مصرعه (verse)

د رکن د تکرار څخه مصرعه جوړېږي - د دود له مخې د اولسي او ادبي قافیه وال شعر کوشني ترین (له ټولو وړو) یوون یا واحد مصرعه بلل شوې ده - دوې همکچې (همتولې) مصرعې یو شعر یا بیت جوړوي - یوه بشپړ شعر ته "فرد " وایي - مصرعه د یوه شعري ځېل (دوبیتې ، څلوریزې ، چاربیتې ، غزل ، قصیدې - - -) رغنده توک (جزء) ګرځي - د ننګر هارځینې اولسي شاعران بیت ته کړۍ او مصرعې ته نیمه کړۍ وایي -

OWNED BY 0300 9792115

په اروپایي ژبو کښې د مصرعې او بیت توپیر (فرق) نه شته او کوشني ترین موزون یوون یې هماغه لیکه ده چې په انګرېزۍ کښې ورته (line verse) یا په لنډه توګه (verse) وا یي او د زمونږ یوه بیت یا شعر ته "جوړه لیکې"(verse couplet)وایي چې لا تیني سرچینه یې (versus)ده - د شعر ویي (ټکی) په عربۍ او اریا نې دواړو ژبو کښې شتون لري-

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصرعې (دودیزه) کچه یا اوږد وا

یو اوږد رکن څلور سپلابونه لري او کم نا کم یو ځل او زیات نا زیات څلور ځله تکرار کېدے شي نو په دې تناظر کښې د پښتو لۀ ټولو وړه یا لنډه مصرعه څلور سپلابه او لۀ ټولو اوږده مصرعه شل سپلابه ده-

ښه به وي چې د مصرعې کچې په حقله د مجاور احمد زیارٓ د نظر نه هم ځان خبر وسا شي - د کچې لۀ مخې د پښتو دیواني شعر لنډ ترینه مصرعه اووۀ څپېزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپېزه ده حالانکه نن صبا په نوي غزل کښې تر دوو څپېزو ، او په اوسني ازاد شعر کښې هره ټوټه د ار لۀ مخې تر یوۀ غونډ (څلور څپېز رکن) کوشني کېدے شي او په ځینې ځایونو کښې تر یوې څپېزې هم ټوټې مونډلې کېدې شي او اوږدوا یې هم تر ۲۸ څپېزې ټوټې ازما شوے دے-نورزیا تې اوږدوا یې ځکه خوند نۀ کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو یا سندر غاړے یې نور په یوه سا او بې د وقفې د لوستلو توان نۀ لري - حالانکه په ازاد (ناپښېلیز ، بې قافیه) شعر کښې تر ۵۲ څپېزې ټوټې هم مونډېږي لکه نصرالله حافظ او

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

صديق پسرلي تر دوديز(شپاړس څپيز) بريد وراړو دے او تر شل څپيزې او يا هم پورته ببلګې يې ازمايلې دي - پۀ ازاد قالب کښې اسماعيل يون خپلې مصرعې تر ديرش څپيزې غځولې دي -

ماته پخپله د غازي سيال صيب يو داسې غزل پۀ ګوتو را دے چې د هرې يوې مصرعې لنډوا يې د يوۀ سيلاب دے - خو د شاعر د پاره دومره وړې (يو سيلابيزې) مصرعې ته څۀ پيغام ورډننه کول ، مقصديت او شعريت شاملول که نا ممکن نۀ وي نو مشکل خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي پۀ لړ کښې د عبدالروف زاهد ، د ادريس خان ادريس او د ممتاز اورکزي تر شل څپيزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو څپو غبرګې مصرعې وي (د لسو څپو نه پس پکښې وقفه وه) نود داسې شل څپيزو پۀ يوه سا ويئل او لوستل هم اسان وي او مقصديت هم لرلې شي -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزن

وزن تللو ته وايي - پۀ اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکنات برابرولو ته وزن وايي ، پۀ نوره ټکو کښې به داسې ووايو چې د علمِ عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوۀ بحر پۀ تله د يوۀ شعر تللو ته وزن وايي -کوم شعر چې پۀ دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نۀ وي نو غېر موزون -

د فن پۀ ژوروکښې لۀ ښخېدلو مخکښې ' مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب دے چې پۀ کوم سره يوه جمله پۀ اورېدلو کښې خوږه او پۀ ويئلو کښې روا نه وي دا خوږلت او رواني اهنګ پيدا کوي او د اهنګ رشته د احساس سره ده - پۀ ټکو کښې پۀ مکمله توګه د احساس ادا کول که ناممکن نۀ وي نو ګران ضرور دي - د وزن احساس د هر هغه سړي پۀ مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري-

د عامې مشاهدې خبره ده چې د خوارۀ اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا ګوتې ؛ د اواز يا ساز د زېر و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړے به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو پۀ زېر و بم کښې يو خاص ترتيب او خاصه وقفه وي - که سړے لږ نور پۀ ژور نظر ورته وګوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د موزون نظم یا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زېر و بم شمېر هم برابر وي د ګوتو یا د لاس پښې د زېر و بم په دې وقفه کښې د وزن راز پټ دے-

د زېر و بم د دې کیفیت صحیح اندازه لګول مشکل هم دي خو که د دې دپاره پنسل او کاغذ واخیستل شي او د لاس پښې زېر و بم په دې کاغذ باندې د کرښو په صورت کښې ریکارډ کړے شي ، بیا به معلومه شي چې لاس یا پښې یا ګوتو څو ځله باندې حرکت وکړو - د کرښو راکاږلو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زیات صحیح وي - دلته دا احتیاط پکار دے چې د لاس پښې یا ګوتو په حرکت کښې ، او د اواز په زېر و بم کښې یکسانیت او رواني وي، که نهٔ وي نو د موزون کلام پېژندګلو به و نهٔ شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پنسل باندې لاندې کول داسې یو شانوا لري لکه څنګه چې د مصرعې د زېر و بم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنګ وي -

اوس د باندیني بحث وضاحت په یوهٔ عملي مثال سره کوو-

د مصرعې د اواز د زېر و بم سره د هم اهنګو ګوتو یو ځل " اوچتولو" سره یو ځل په پنسل "باندې کرښه " ، او بیا د هم اهنګو ګوتو د یو ځل "لاندې کولو" سره په پنسل "لاندې کرښه" راکاږو-

اوس د ارواښاد منتظر بېټني یو غزل زمزمه کوو او ورسره به کرښې هم راکاږو :

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګ اومحبوب پۀ رابللو چاته کله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

چې يې پۀ زړۀ سمه شي،وخت راشي نوخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

د چاپلو ،دچامنګول پرې لګېدلې ده نن /\/\/\/\/\/\/\/\/

داسې نادره خوشبويي چې لۀ هر ګله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

زما د امن مينو! تاته ځۀ نه جوړ کړم /\/\/\/\/\/\/\/\/

بوي د ګوګړو لۀ هر ګل او لۀ سنبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

ما پۀ خپل سر د ښېټ نيکۀ ګلشن کښې ښۀ وير وکړو /\/\/\/\/\/\/\/\/

الله خبر چې ورته بيا داسې بلبله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

ا به هم وخت وي منتظر ته چې د يار لۀ لوري /\/\/\/\/\/\/\/\/

دا " کرې" راشي چې "ورځم"که دے پخپله راځي /\/\/\/\/\/\/\/\/

OWNED BY 0300 9792115

د دې غزل نۀ مو خو شعرونه زمزمه کړل او د هرې مصرعې د زېر و بم سره د ګوتو لاندې باندې حرکت مو پۀ کرښو کښې راوکاږلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ ۱۵کرښې راغلې - ياده دې وي چې د کرښو راکاږلو عمل ته مو فکر نۀ وو -

دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي يا د ويونکي د لاس پنسل به پۀ کاغذ ساکن ولاړ وي، ځنګه چې مصرعه شروع کېږي نو د کرښو راکاږلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د اورېدونکي يا د ويونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لوري ته وي ، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدے شي -

اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخيره پورې چې مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويئلو نو ټول فکر مو د اواز زېر و بم لوري ته وو او د کرښو شمېر ته مو هيڅ فکر نهٔ وو ، د مصرعې د زېر و بم سره د کرښو راکارلو عمل کښې رواني هم وه ، پهٔ دې عمل کښې هيڅ مشکل پيدا نهٔ شو - کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کرښو راکارلو عمل هم مکمل شو - هرې مصرعې ته مخا مخ ، دګوتو د زېر و بم دپاره د کرښو شمېر ۱۵ وو نو اوس بيا مونږ ويئلې شو چې دا غزل پهٔ وزن برابر دے-

اوس که سړے لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کرښې د سېلابونو د شمېر سره هم برابرې دي ، هره مصرعه پنځلس (۱۵)سېلابه ده او د هرې مصرعې کرښې هم پنځلس (۱۵) دي - ځکه دا غزل پهٔ وزن برابر دے -

OWNED BY 0300 9792115

ټول نظمونه يا غزلې پهٔ اوږدوالي کښې يو برابر نهٔ وي د ځينې غزل يا نظم مصرعې وړې وي يعني سېلابونه يې کم وي او ځينې مصرعې اوږدې وي يعني سېلابونه پکښې ډېر وي - د کمو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سېلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر هم زيات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل يا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کرښو شمېر مستقل يو (constant) وي ورنه وزن به مات تصور کېږي -

د يوې مصرعې د شننې (تجزيې) پهٔ وخت که د قلم پهٔ رفتار کښې څهٔ بې قاعدګي راغله او د کرښو راکارل پهٔ يوهٔ شان نهٔ وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا زیرِ تجزیه مصرعه پۀ وزن کښې نۀ ده - د تجربه کارو شاعرانو کلام پۀ وزن کښې وي نو د دوي پۀ کلام دا مشق ښۀ ښـکلے کېږي - که یو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کرښو یو مستقل (constant) تعداد راکاږي نو دا پۀ دې فن کښې د مهارت نخښه ده - د وزن د معلومولو دا ذکر شوې طريقه د پښتو پۀ اوږد رکني بحرونو کښې زياته کامیابه ده-

OWNED BY 0300 9792115

بحر

سپکو او خجنو سېلابونو ته یو خاص او ټاکلے شوے ترتیب ورکولو ته بحر وايي - دغه دوه ډوله سېلابونه (سپک او خجن) چې پۀ یوۀ خاص او ټاکلي شوي ترتیب پۀ یوه مصرعه کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي - که چرته دا ټا شوے ترتيب پۀ يوۀ بل ټاکلي شوي ترتيب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلېږي - که چرته د دغو دوه ډوله سېلابونو يو ټا شوے ترتيب يوې داسې جملې ته وردننه شي چې د سېلابونو شمېر يې د مصرعې هومره وي ، نو پۀ دغې جملې کښې بحر راشي او جمله پۀ مصرعې باندې بدله شي -

پۀ هره ژبه کښې د يوۀ خاص شمېر بحرونو ګنجائش وي- دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه پۀ طبعي توګه څرګندېږي - داسې نۀ ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - پۀ پښتو کښې پۀ طبعي توګه چې د څومره بحرونو ګنجائش وو هغه د زمونږ پۀ شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرګند شوي دي - دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چا کړېده هغوي نۀ بحر پېژندلو او نۀ اهنګ-

د پوهانو لۀ څېړنو څخه دا نتيجه اخذ کړې شوې ده ، چې پۀ پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار لۀ مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بيا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوږد رکني بحرونه

لومړے اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دويم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دريم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر (پنځۀ ښاخونه لري)

لنډ رکني بحرونه

لومړے لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دويم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

دريم لنډ رکني بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته پۀ پښتوشعر کښې پۀ دې حساب دېرش (۳۰) بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندګلو او تفصيل پۀ څلورم باب کښې را روان دے-

د وزنونو شمېره

OWNED BY 0300-9792115

(د مجاور احمد زيار د څېړنو پۀ رڼا کښې)

د سېلابونو د شمېر (څپيز څومره والي يا هجايي کميت لۀ مخې د پښتو شعر مصرعه لۀ پنځۀ څپيزې تر شپاړس څپيزې رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱، ۱۲،۱۳،۱۴،۱۵، ۱۶ سېلابيزې مصرعې) - اوس رکنونه څلور قسمه دي که ۱۲ وزنونو ته پۀ ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اتۀ څلوېښت (۴۸) وزنونه پيدا کېږي بيا د غبرګې مصرعې د شمېر ۲ سره د وزنونو شمېر ۴۸ ضرب کړو نو دوه ګنا يا شپږ نوي (۹۶) وزنونه پيدا کېږي - پايخجي قافيه وا ل شعر سره پرې بله اتۀ څلوېښت (۴۸) شمېره ورزياتېږي نو دا شمېره به يوسل او څلور څلوېښت (۱۴۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ییز رنګا رنګي (لهٔ یوې څپیزې تر دوه پنځوس څپیزې) ورسره پهٔ پام کښې ونیسو یعني یو سل او څلورڅلوېښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) ور جمع کړو نو یوسل او شپږ نوي(۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

پهٔ دې باندینی تجزیه کښې ، زما پهٔ خیال' وزن د بحرسره هم معني ګنلے شوے دے اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانیو او اوسنیو شاعرانو کښې)د کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دے نو بیا مونږ ته پهٔ لاس صرف هم هغه بحرونه ا و د دوي شمېر ۳۰راځي پهٔ کومو چې را روانو پاڼو (څلورم باب) کښې مناسب بحث شوے دے -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې

تقطیع

په انګرېزۍ کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) ټکے کارو شي - د تقطیع لغوي معنا ده قطع کول ، ټکړې کول او پرې کول - په انګرېزۍ کښې د Scansion مراد دا دے چې په یوه مصرعه کښې د خج په لحاظ " ټا شوے ترتیب" څنګه دے او سېلابونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتیب " نه مراد د خجنو او سپکو سېلابونو یو خاص او مقرر داسې ترتیب دے چې په یوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتیب د بدلولو اجازت نۀ وي -

OWNED BY 0300 9792115

د تقطیع تعریف : د علمِ عروض په اصطلاح کښې تقطیع دې ته وایي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرك مخ ته متحرك ټکي راشي او بیا د شعر ټکي د بحر په رکنونو کښې صحیح راشي -

د پښتو شاعرۍ په تناظر کښې به د تقطیع تعریف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ خجن سېلاب راشي او د سپکو سېلابونو ځاي ته مخامخ سپك سېلابونه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع قاعدې

۱ – د پښتو عروضو وړه اکایي سېلاب ده ، سېلاب رکنونه جوړوي ، رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې یو شعر جوړوي-

۲ – په پښتو کښې څلور حرکتونه (زوَر ، زېر ، پېش او زور یا نیم زوَر) دي ا و هر یو حرکت یو سېلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳ – په پښتو کښې څلور د علت حرفونه (و،ا،ي،ه) دي - په خپلو ځایونو کښې "و" د پېش حرکت ، "ا" د زوَر ، "ي" د زېر حرکت او "ه" د زوَر حرکت ورکوي لکه د "مور " ټکي "و" یا د صبا ټکي "ا" یا د "دېر" ټکي "ي" یا د "هغه" ټکي دویمه "ه" -

۴ – " ۀ " د زورکی حرکت ورکوي او یو سېلاب جوړوي - یا به داسې ووایو چې "ۀ" د ځان نه مخکښې حرف ته د زورکي حرکت ورکړي او خپله خاموشه یا ګونګه شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ – ساکن ټکي سېلاب نهٔ شي

جوړو -

۶ – زور ځان لهٔ سېلاب

رغوي لکه "زما" ، رښا ، او څنګه- پهٔ دې درو

واړو ټکو کښې لومړے سېلاب زورکي جوړ

کړے دے-

۷ – ساکن ټکے د ځان نهٔ

مخکښې (ماقبل) حرکت سره د ګډون نه پس

سېلاب جوړوي لکه "لَر" ، "بَر" او "غَر" ټکو

کښې "ر"-

OWNED BY 0300-9792115

۸ – کله د يوهٔ متحرك حرف

نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن

حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه پهٔ مینځینې

حرکت پورې ښخ شي او يو سېلاب جوړ کړي

لکه "ورځ" کښې "ر" باندې د زوَر حرکت دے

خو "و" او "ځ" پکښې ساکن دي-

۹ – کله د يوهٔ متحرك ټکی

نه شاته دوه يا درې ساکن حرفونه راشي لکه

دوست ، خوست - دلته "س" او "ت" د پېښ

حرکت پورې ونخښلي او يو سېلاب جوړ کړي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ - صرف د سېلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نهٔ دے بلکه دا کتل شي چې پهٔ مصرعه کښې خجن سېلاب بې ځايه شوے خو نهٔ دے۔

۱۱ - پهٔ پښتو کښې دوه قسمه رکنونه کارول کېږي ، پهٔ يوهٔ قسم رکن کښې څلور سېلابونه وي چې اوږد رکن ورته وايي اوپهٔ دويم قسم رکن کښې درې سېلابونه وي چې لنډ رکن ورته وايي-

۱۲- د اوږدهٔ رکن تکرار اوږد رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ رکني بحرونه جوړوي -

۱۳ - پهٔ هر رکن کښې يو سېلاب لازمي خجن وي پهٔ کوم چې د مصرعې بحر ولاړ وي او نور پکښې سپک سېلابونه وي - د اوږدهٔ رکن (څلور سېلابيز) خج يا پهٔ لومړي سېلاب ، يا پهٔ دويم ، ياپهٔ دريم ، او يا پهٔ څلورم سېلاب راځي او لهٔ څلورم سېلاب وروستو نهٔ شي را - د لنډ رکن (درې سېلابيز)خج يا پهٔ لومړي يا پهٔ دويم او يا پهٔ دريم سېلاب راځي - د

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ رکن خج لۀ دریم سېلاب وروستو نۀ شي
را -

۱۴- د دوو سېلابونو رکن هم
پۀ پښتو شاعرۍ کښې نۀ شته -

۱۵ - اوږد رکن (څلور څپیز)

کم نا کم یو ځل ا و زیات نا زیات څلور ځله
تکرار کېږي ما سېوا د پنځم اوږد رکني بحر د
پنځم ښاخ نه ، چې پۀ هغۀ کښې پوره رکن هم
څلور ځله او نیمګړے رکن هم څلور ځله تکرار
کېږي -

OWNED BY 0300 9792115

۱۶ - لنډ رکن کم نا کم دوه
ځله او زیات نه زیات څلور ځله تکرار کېدے
شي -

۱۷ - د رکنونو پۀ قطار کښې
د لازمي خجن سېلاب ځاي ته مخامخ د شعر
خجن سېلاب راځي او د رکن سپک سېلاب
ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک سېلاب راځي
-

۱۸ - که د رکن خجن
سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب راشي نو بحر ماتېږي اوکه د رکن سپک سېلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن سېلاب راشي نو هيڅ فرق نهٔ غورځوي-

۱۹ - خج پهٔ خپل ځاي ټينګ ولاړ وي او يون نهٔ کوي خو اهنګ پهٔ مصرعه کښې ښکته ،پورته يا هوار يون کوي-

۲۰ - هغه يوسېلابيز ټکی چې پهٔ يواځې ځان هيڅ معنا نهٔ ورکوي بلکه د بل ټکي سره د ګډون نه پس معنا ورکوي ، تل د سپک سېلاب پهٔ توګه کارول شي لکه چې ، مې ، د ، کښې ، نه ، يې، دې ، مو او داسې نور-

۲۱ - هغه يو سېلابيز ټکی چې پهٔ يواځې ځان معنا ورکو شي ، خجن هم کېدې شي او سپک هم ؛ لکه شپه ، څهٔ ، زهٔ ، ښهٔ ، ورځ او داسې نور-

۲۲ - د لومړي |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن ، دويم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن او د څلورم |۱ ۲ ۳ ۴| اوږدهٔ رکن د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیر کښې درې سېلابیز نیمګړے رکن غواړي-

۲۳ - د دریم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ اخیر کښې نیمګړے رکن نهٔ غواړي-

۲۴ - د څلورم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴| د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم جوړېږي خو فرق پکښې دومره دے چې دا بحر پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سېلاب نیمګړے رکن غواړي-

OWNED BY 0300 9792115

۲۵ - د دویم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه نیمګړے رکن نهٔ غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | او د دریم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سېلاب نیمګړے رکن غواړي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷ - د پښتو په ډېرو ټکو کښې عادي او منطقي خج په اخيرني سېلاب راځي - چې کوم ټکي پنځهٔ يا زيات سېلابونه لري ، لکه "اهورا مزدا" او يا "نکارا ګووا "، په دغو ټکو کښې خج په پنځم سېلاب دے ، نو داسې ټکي په پښتو شعر کښې نهٔ شي راتلې ، ولې چې د اوږدهٔ رکن خج تر څلورم سېلاب وروستو نهٔ شي را -

۲۸ - لهٔ درو سېلابونو کم لاندې باندې وا دومره غټ تاوان نهٔ لري لکه څومره چې د خج بې ځايه کول تاوان لري -

OWNED BY 0300 9792115

۲۹ - په خپل عروضي نظام کښې چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه بيان شوي دي په هغو کښې د ګوتو وهلو ډېر کم ګنجائش دے خو که بيا هم څوک څهٔ نا څهٔ کول غواړي نو هغه د بحرونو په وروستينيو رکنونو کښې کېدې شي لکه دا چې ، که د يوهٔ بحر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ پای کښې نیمګړے رکن وي نو بیا
هغه ورپوره کړے شي یا که پهٔ پای کښې
پوره رکن وي نو بیا هغه نیمګړےکړے
شي خو شرط به دا وي چې پهٔ دغسې
کولو سره بحر کوم شکل اخلي پهٔ هغهٔ
کښې به اهنګ هم وي او لهٔ خپله وزنه
به وځي هم نه -

۳۰ - پهٔ تقطیع کښې دا اړینه
(ضروري) نهٔ ده چې زوَر ته مخامخ زوَر
، یا پېښ ته مخامخ پیش او یا زېر ته
مخا مخ زېر راشي -

۳۱ - د تقطیــــــــــــــــع
دار و مدار پهٔ اواز باندې دے نهٔ پهٔ حرفونو باندې
-

۳۲ - آ (الف ممدوده) پهٔ
پښتو کښې نهٔ شته خو که چرته د عربۍ پهٔ یوهٔ
ټکي کښې راشي نو دا به د "اَ" برابر وي او یو
سېلاب وي -

۳۳ - چې پهٔ کوم حرف
باندې شد (ّ) وي هغه حرف د دوو حرفونو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر وي لکه محبت (محب + بَت) او تصوّر (تصو + وُر) -

۳۴ - تنوین د نون برابر حسابیږي لکه په فوراً کښې (فورَن) -

۳۵ - د عربۍ ټکی اخیر ساکن الف غورځیږي لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصوري (ٰ) د الف برابر حسابیږي لکه رحمٰن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر دے لکه "داوود" - په دې ټکي کښې دوه واوونه یو سپلاب جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې په ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د یوې مصرعې د تقطیع په وخت پکار ده چې د دې مصرعې د ویئلو سره د دې بحر وپیژند شي - په دې لړ کښې د مصرعې لومړي څلورو سپلابونو ته فکر کیږي چې لومړے ،که دویم ، که دریم ، که څلورم سپلاب یې خجن دے - که لومړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب يې خجن وي نو پۀ دې مصرعه کښې
لومړے اوږدرکن پۀ کار راو شوے دے-اوس
د ځلورو ځلورو سېلابونو رکنونه جوړوو که دا
لومړے اوږد رکن يو ځل را وي نو دا د
لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده
،که دوه ځله دا رکن را وي نو دا لومړي اوږد
رکني بحر د دويم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا
رکن را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د
دريم ښاخ مصرعه ده - که ځلور ځله دا رکن
تکرار شوے وي او يا دا مصرعه د لومړي ښاخ د
مصرعې غبرګ صورت وي نو بيا دا مصرعه د
لومړي اوږد رکني بحرد ځلورم ښاخ مصرعه ده -
لنډه دا ده چې د خجن سېلاب نمبر(شمېر) به
درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم
وي او د رکن تکرار (يو ، دوه ، درې ، ځلورځله)
به د دې بحر د ښاخ نوم وي -

۳۹ - پۀ يوې مصرعى باندې

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دريم
سېلاب يې خجن دے بيا به د دې تقطيع پۀ لنډ
رکن (درې سېلابيز) باندې کوو- طريقه به د

OWNED BY 0300-9702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدې نمبر ۳۸ کارولې شي - بيا به د لنډ رکني بحر هم معلوم شي او ددۀ ښاخ هم -

پۀ ځينې ځای کښې پۀ - ۴۰

يوۀ شعري څپېل کښې د يوې څپې يا زيا د وزن تاوان نۀ لري پۀ دې لړ کښې هغه شعري څپېل راځي چې لۀ خچپلې سربيت (مطلع) سره شروع شوے وي يا به داسي ووايو چې د مطلع شعر يې پۀ اخيري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافيه دارې مصرعې د بې قافيه (ناپښښلېزو) مصرعو نه يو يو سېلاب کمې وي - د بېلګې پۀ توګه د دريم اوږد رکني بحر دريم ښاخ به واخلو کوم چې ۱۲ سېلابونه مصرعه لري- د دې مصرعې اخيري خجن سېلاب يولسم دے - اوس که يوه مصرعه پۀ يولسم سېلاب پوره شي نو دا اخيري خجن سېلاب اوږد شي او د دوو سېلابونو ځاي ونيسي او بحر ته هيڅ زيان هم نۀ ورکوي اوس د د دې غزل ټولې قافيه دارې مصرعې يولس سيلابه راځي او بې قافيه مصرعې به دولس سېلابه راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بيا لۀ کومه را پيدا شو دا بهار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱

چې پهٔ هر لوري يې ملک کړلو ګلزار

۱۱

درست پښتون لهٔ قند هاره تر اټکه

۱۲

سر ه يو د ننګ پهٔ کار پټ و اشکار

۱۱

۴۱ - د تقطيع پهٔ کار کښې د رکن

سېلابونه يوهٔ تر بله لرے او جدا ليکل

کيږي ولې چې د خجن سېلاب پهٔ

پېژنګلو کښې څهٔ ابهام نهٔ شي پا -

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم باب

د پښتو شاعرۍ دوديز (مروج) بحرونه

بحرونه پهٔ دوه قسمه دي يو اوږد رکني بحرونه دي او بل لنډ رکني بحرونه - اوږد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړيږي - پهٔ دې باب کښې مې د رکنونو پهٔ قالبونو کښې د سېلابونو پهٔ ځاي اعداد (هندسې) لګولي دي او د خجن سېلاب د پاره مې پهٔ هند سه باندې ضمه () لګولې ده خو د مصرعو پهٔ تقطيع کښې مې صرف پهٔ خجن سېلاب ضمه () لګولې ده او پهٔ سپکو سېلابونو د نخښې ضرورت نهٔ شته - د تقطيع پهٔ وخت د مصرعې پهٔ اخيري رکن کښې د نخښې ¯ نه مراد د نيمګړي رکن غورځېدلي سېلاب ته اشاره ده -

OWNED BY 0300-9792115

اوږد رکني بحرونه

دا بحرونه دڅلورو اوږدو رکنونو نه جوړيږي - لومړے اوږد رکن لومړے اوږد رکني بحر ، دويم اوږد رکن دويم اوږد رکني بحر ، دريم اوږد رکن دريم اوږد رکني بحر ، څلورم اوږد رکن څلورم اوږد رکني بحر، او پهٔ اخير کښې يو ځل بيا څلورم اوږد رکن پنځم اوږد رکني بحر جوړوي - د هر يوهٔ بحر بيا څلور څلور ښاخونه دي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر نه چې هغه پنځهٔ ښاخونه لري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړے اوږد رکني بحر

دا بحر د لومړي اوږدۀ رکن | ۱۲۳۴ | چې لومړے سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم، دريم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار په لحاظ د دې بحر څلور ښاخونه دي او هر ښاخ يې د درو سېلابونو نيمګړے رکن هم غواړي -

۱ - لومړے اوږد رکني بحر (لومړے ښاخ) : په دې بحر کښې لومړے اوږد رکن | ۱۲۳۴ | يو ځل په پوره توګه راځي او په اخير کښې درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده -

OWNED BY 0300 9792115

اوس د رحمت الله درد د يوۀ غزل نه خوشعرونه را اخلم :

يا خالقه ! لمر مې کړي
زيړے د سحر مې کړه
ما سوا لۀ خپل وجود
يا الله ! کافر مې کړه
زۀ د شبنم څاڅکےيم
خدايه ! سمندر مې کړه
تۀ سنګ پارس او زۀ
کانړے يمه زر مې کړه
مينه د انسان راکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درد یم چاره ګرمې کړه

د لوستلو نه پس یې د دې ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲۱ |

| یا خا ل قه | لمر مې کړه - |

| زي ر ے د س | حر مې کړه - |

| ما س وا لهٔ | خپل و جود - |

| یا الله کا | فر مې کړه - |

| زهٔ د شب نم | څاخ یم - |

| خدا یه !س من | در مې کړه - |

| تهٔ سن ګ پا | رس ا و زهٔ - |

| کا ڼے ي مه | زر مې کړه - |

| مي نه د ان | سا ن راك ړه - |

| درد یم چا ره | ګر مې کړه - |

ا-------نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې بحر د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن وي او نوره یې سپک وي - لکه څنګه چې د باندې قالب نه ښکاره کېږي - دا شعرونه پهٔ څلور سېلابیز رکنونو کښې ووېشل شول نو معلومه شوه چې د مصرعې لومړے او پنځم سېلابونه خجن دي که لږ نور فکر وکړے شي نو د اتم سېلاب خانې د پاره زمونږ سره بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېلاب نۀ شته يعنې د اتم سېلاب ځاې خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پۀ پوره توګه او بيا پۀ نيمګړي درې سېلابيز شکل کښې را -اوس که چرته د اول ا و يا د پنځم خجنو سېلابونو پۀ ځاې سپک سېلاب راشي نو بحر ماتېږي -

۲ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)~~ : دا بحر هم د لومړي اوږدۀ رکن ا ۱ ۲ ۳ ۴ ا د تکرار څخه جوړېږي د دويم ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سېلابه اوږده وي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او يوځل پۀ نيمګړي درې سېلابيز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه يولس(۱۱) سېلابه وي او خجن سېلابونه يې لومړے، پنځم او نهم دي - پۀ دې ښاخ

OWNED BY 0300 9792115

کښې د عبد الرحيم مجذوب د يوۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

لا خو مې کتلي درته سم نۀ دي
تم شه ګله اوښکې مې لا تم نۀ دي
غم د جدايي پۀ زړۀ غلبيل يمه
دا شانې سيخونه خو د زغم نۀ دي
ښکلي مې چې وګوري مسکاکوي
زۀ به لېو يمه دوي ګرم نۀ دي
زخم مې داغي دا مې علاج کوي
سوے دے مسلسل دا خو ملهم نۀ دي
پوه دے دمجذوب پۀ زړګي پوه دے ښۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلي که وليان نۀ دي څۀکم نۀ دي

اوس هم دغه شعرونه د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې داسې

وېشلي شوي دي :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| ڵا خو مې ک | تُ لي د ر ته | سُم نۀ دي ــ |

| تُم شه ګک له | اُوښ کې مې لا | تُم نۀ دي ــ |

| غُم د ج دا | يُي پۀ زړۀ غل | بېُل ي مه ــ |

| دُا شا نې سي | خُو نه خو دا | زغُم نۀ دي ــ |

| ښکُ لي مې چې | وُګو ري مس | کُا کوي ــ |

| زُۀ به لې و | ړُي مه دوي | ګرُم نۀ دي ــ |

| زُخم مې دا | غُي دا مې ع | لُاج کوي ــ |

| سوُے دے م سل | سُل دا خو مل | هُم نۀ دي ــ |

| پُوه دے د مج | ذُوب پۀ زړګي | پُوه دے ښۀ ــ |

| ښکُ لي که ول | يُان نۀ دي څۀ | کُم نۀ دي ــ |

۱ــــــــــــ۲ــــــــــــنيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~لومړے اوږد رکني بحر (دريم ښاخ)~~: پۀ دې ښاخ

کښې هماغه لومړے اوږد رکن پۀ پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې د درو سېلابونو نيمګړے رکن هم غواړي- د دې ښاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي او د دويم ښاخ د مصرعې نه څلور سېلابه زياته وي - خجن سېلابونه يې لومړے ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي او باقي نوره سېلابونه يې سپک دي -

دې نه پس پۀ دې ښاخ کښې شوے د خوشال خان د غزل نه څو شعرونه وړاندې کول شي :

نۀ شته پۀ دا شهرڅوک چې نۀ دي خريدار ستا
څۀ رنګه دې تو د دے چې مې وليدۀ بازار ستا
ښه ده سروې ونه ، نۀ چې ښه د ه ستا ترقده
شهد که شيرين دے ، نۀ شيرين دےتر ګفتارستا
چا چې تا ته کړے يونظر دے پۀ درست عمر
څو پۀ دنيا پايي نور به تل وي طلبګار ستا
دېر طبيبان راغلل لکه راغلل هسې لاړل
راشه حال يې ګوره چې څۀ حال لري بيمار ستا
سر لري خوشال درته پېش کش که دې پکاروي
نوره تر دا څۀ چې د چا سر راشي پکار ستا

د خوشال بابا د دغو شعرونو لۀ لوستلو پس ، د دې بحر پۀ رکنونو کښې يې لاندې تقطيع کېږي :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ُ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ُ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

| نُۀ شته پۀ دا | شُ هر څوک چې | نُۀ دي خ ري | دُار ستا (¯) ¯|

| څُۀ رن ګه ډېر | تُود دے چې مې | وُ لي دۀ با | زُار ستا (¯) ¯|

| بنُه ده سر وې | وُنه ، نۀ چې | بنُه ده ستا تر | قُ د ه (¯) ¯|

| شُ هد که شې | رُ ين دے ، نۀ شې | رُين دے تر ګف | تُارستا (¯) ¯|

| چُا چې تا ته | کُړے يون | ظُر دے پۀ درست | عُ مر (¯) ¯|

| څُو پۀ دن يا | پُا يي نور به | تُل وي ط لب | ګُار ستا (¯) ¯|

| ډُېر ط بي بان | رُاغ لل ل که | رُاغ لل ه سې | لُا رل (¯) ¯|

| رُا شه حال يې | کُو ره چې څۀ | حُال ل ري بې | مُار ستا (¯) ¯|

OWNED BY 0300 9792115

| سُر ل ري خوا | شُال در ته پېش | کُش که دې پ | کُار وي (¯) ¯|

| نُو ره تر دا | څُۀ چې د چا | سُر را شي پ | کُار ستا (¯) ¯|

ا ـــــــــ ۲ ـــــــ ۳ ـــــ نيمګړے رکن

ياده دې وي چې د دې بحر مصرعه ۱۵ سېلابونه لري خود دغو باندينو شعرونو ټولې مصرعې څوارلس (۱۴) سېلابونه لري پۀ دې کښې اخيرې خجن سېلاب (ديارلسم) د اوږد سېلاب پۀ توګه کارو شوے دے پۀ تقطيع کښې د نخښې (¯) نه دغه مراد دے او د اخېري ¯ نه درې سېلابيز نيمګړي رکن ته اشاره ده -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لومړے اوږد رکني بحر (څلورم ښاخ) :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا اشنا شوې نۀ وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه پۀ بحرِ مدید کښې ليکلي شوي وو ، نن د هغوي لۀ تجزيې دا معلوميږي چې د خپلو عروضو پۀ رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکني بحر" د څلورم ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې ځايږي لکه د رحمان بابا دا لاندې شوے غزل-

د لومړي اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (۷) سپلابيزه مصرعه ده ، لۀ دغو اووۀ سپلابيزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې يوه غبرګه مصرعه پۀ دې څلورم ښاخ کښې راځي نو ځکه به د څلورم ښاخ د مصرعې اوږدوالے څوارلس (۱۴) سپلابه وي- اوس يو ځل د دې بحر پۀ دې ښاخ کښې شوے د رحمان بابا لۀ غزل نه څو شعرونه عرض کوم ، پس لۀ هغې به يې د دې بحر پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

سر زما ساماں زما ، زا ر شه تر جنان زما
زا ر شه تر جنان زما ، سر زما سامان زما
زيان زما نقصان زما ، واړه د يار هجر دے
واړه د يار هجر دے ، زيان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما ، ستا د کوڅې خاورې دي
ستا د کوڅې خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نهٔ نيسي
بې تا مېوه نهٔ نيسي ، باغ زما بوستان زما
زړهٔ زما چشمان زما ، بې تا هيڅ حال نهٔ لري
بې تا هيڅ حال نهٔ لري ، زړهٔ زما چشمان زما

د لومړي اوږد رکني بحر د خلورم ښاخ په رکنونو کښې تقطيع :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

سُر زما سا	مُان ز ما –	زُارشه ترج	نُان ز ما –
زُار شه ترج	نُان ز ما –	سُر زما سا	مُان ز ما –
زيُان زما نق	صُان زما –	وُا ړه د يار	هُ جر دے –
وُا ړه د يار	هُ جر دے –	زيُان زما نق	صُان زما –
مُشک زما زعف	ران زما –	ستُا د کو خې	خُاو رې دي –
ستُا د کو خې	خُاو رې دي –	مُشک زما زعف	رُان زما –
بُاغ زما بوس	تُان زما –	بُې تا مې وه	نُهٔ ني سي –
بُې تا مې وه	نُهٔ ني سي –	بُاغ زما بوس	تُان زما –
زړُهٔ زما چش	مُان ز ما –	بُې تا هيڅ حال	نُهٔ ل ري –
بُې تا هيڅ حال	نُهٔ ل ري –	زړُهٔ زما چش	مُان زما –

۱ --- نيمګړے رکن ----- ۲ --- نيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ دې تقطيع کښې دا ښکاره ده چې لومړے اوږد رکن اول ځل پوره ، بيا نيمګړے، بيا پوره او بيا نيمګړے را دے - دا د لومړي ښاخ د اووهٔ سپلابيزې مصرعې غبرګ شکل دے - د دې ښاخ مصرعه څوارلس(۱۴) سپلابه راغله - خجن سپلابونه يې لومړے ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي - چونکه دلته اتم سپلاب د غورځېدلو (لومړي نيمګړي رکن) لهٔ سببه د غبرګې مصرعې پهٔ اووم سپلاب سکته يا وقفه راځي نو لوستو به پهٔ اووم سپلاب لږ غوندې تم کېږي - لوستو پهٔ پيوسته توګه او رواني سره دغه مصرعه لهٔ سره تر اخيره پورې نهٔ شي لو -

دلته دې يوه بله نکته هم بې د ليکلو نهٔ وي پاتې ، هغه دا چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د د دې څلورم ښاخ غبرګه مصرعه بېرته پهٔ دريم ښاخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرګې مصرعې د غورځېدلي ا تم سپلاب ځاې ته به يو سپلاب ورننه کړي نو بيا به د دريم ښاخ پهٔ پنځلس سپلابيزې مصرعې کښې بدله شي ، هم دغه شان که د دريم ښاخ مصرعه څلورم ښاخ ته اړول غواړي نو بيا به د مينځ اتم سپلاب ترېنه وغورځوي ، د اتم سپلاب د غورځولو نه پس به يوه څوارلس سپلابيزه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم اوږد رکني بحر

دا بحر د دویم اوږدۀ رکن | ۱ ُ۲ ۳ ۴ | چې دویم سېلاب یې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دریم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لۀ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - هر ښاخ یې د درو سېلابونو نیمګړے رکن هم غواړي -

۱ - <u>دویم اوږد رکني بحر (لوم ے اخ)</u> : دا بحر د دویم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ ښاخ دے -پۀ دې بحر کښې دویم اوږد رکن | ۱ ُ۲ ۳ ۴ | یو ځل پۀ پوره توګه راځي او بیا پۀ بل ځل د درې سېلابیز نیمګړي رکن پۀ صورت کښې - د دې بحر مصرعه اووۀ (۷) سېلابه وي - د دې ښاخ پۀ مصرعه کښې خجن سېلابونه دویم او شپږم دي - د غازي سیال یو نظم چې عنوان یې دے " کشمیربه ازادېږي " پۀ هم دې ښاخ کښې شوے دے ، د نمونې پۀ طور لومړي څو شعرونه ترېنه راخیستي شوي دي :

کشمیر به ازادېږي

دا خوب به رښتیا کېږي

تر څو به پۀ دا خاوره

دا سرې وینې بهېږي

پۀ دغه سرو لمبو کښې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلان به زرغونېږي

فریاد د مظلومانو

تر عرشه به رسېږي

د خوېندو لوپټو نه

بېرغ به را جوړېږي

یو ځل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د دې بحر په

رکنونو کښې داسې تقطیع کوم :

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
کش	مُیر	به	ا	زا	دُې	ږ	ي -
دا	خُوب	به	ربښ	تیا	کُې	ږي	-
تر	څُو	به	پۀ	دا	خُاو	ره	-
دا	سرُې	وي	نې	ب	هُې	ږي	-
پۀ	دُ	غه	سرو	لم	بُو	کښې	-
ګ	لُان	به	زر	غو	نُې	ږي	-
فر	یُاد	د	مظ	لو	مُا	نو	-
تر	عرُ	شه	به	ر	سُې	ږ ي	-
د	خوُېن	دو	لو	پ	ټُو	نه	-
بې	رُغ	به	را	جو	ړُې	ږي	-

ا-------- نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - دویم اوږد رکني بحر (دویم ښاخ) : ددې

ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور سپلابه اوږده ده - پهٔ

دې بحر کښې دویم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پهٔ پوره توګه

راځي او بیا پهٔ اخیر کښې پهٔ درې سپلابیز نیمګړي شکل کښې - د

دې بحر مصرعه یولس (۱۱) سپلابه وي - اوس به د دې ښاخ یو غزل

را اخلم :

پر سد وم لېو کړم د یا ر سترګو
زهٔ هم د کار سړے کړم د یار سترګو
بې میني ژوند پهٔ مرګ باندې حساب دے
زهٔ مړ وم را ژوند ے کړم د یار سترګو
پو هېږ مه چې هیڅ لا هم نهٔ یم
ورځمه که یو کړم د یا ر سترګو
کېد ے شي که و یار ته مې ورخپل کړي
لهٔ ځانه خو پرد ے کړم د یار سترګو
چې مات شومه د خپل زړګي پهٔ سر کښې
زهٔ د اسې یو اغز ے کړم د یار سترګو

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بحر په قالب کښې يې په لاندېنۍ توګه تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| پر سُد وم لې | و کُړم د | يار سترُګو - |

| زۀ هُم د کار | س ړُے کړم د | يار سترُګو - |

| بې مُي نې ژوند | پۀ مُرګ بان دې | ح سُاب د ے - |

| زۀ مرُ وم را | ژون دُے کړم د | يار سترُګو - |

| پو هُې ږ مه | چې هُېڅ لا | هم نُۀ يم - |

| ور خُ مه کړه | يو کُړم د | يار سترُګو - |

| کې دُے شي که | و يُار ته مې | ور خپُل کړي - |

| لۀ ځُا نه خو | پر دُےکړم د | يار سترُګو - |

| چې مُات شو مه | د خپُل زړګي | پۀ سُر کښې - |

| زۀ دُا سې يو | اغ زُے کړم د | يار سترُګو - |

۱ــــــــ۲ـــــــــنيمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

پۀ تقطيع کښې دا ليد شي چې د دولسم سپلاب خانه خالي ده ، نو د ا خلور واړه مصرعې يولس يولس (۱۱) سپلابونه لري - د دغو مصرعو خجن سپلابونه دويم، شپږم او لسم دي - دويم اوږد رکن هم دوه ځله پۀ پوره شکل کښې را دے او يو ځل پۀ نيمګړي شکل کښې -

(c) ketabton.com: The Digital Library

٣ - دويم اوږد رکني بحر (دريم ښاخ) : پۀ دې

ښاخ کښې هم هغه دويم اوږد رکن | ا ٢ ٣ ۴ | کارو شي خو دا ښاخ د دې بحر د دويم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې کښې دغه رکن پۀ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې پۀ درې سېلابېز نيمګړي شکل کښې - اوس د لوستلو د پاره د مطيع الله قريشي يو غزل چې پۀ هم دې بحر کښې دے ، وړاندې کوم :

ا شنا ! خپله وعده لږه محکمه کړه چې ځمه

زړګے مې بيا د بل ديدن پۀ طمعه کړه چې ځمه

ستا غم مې غموي که پۀ شهرت مې خفا کېږے

OWNED BY 0300 9792115

خپل غم راځينې واخله ما بې غمه کړه چې ځمه

شپه لاړه د رخصت پۀ اخيستو کښې سپين صبا شو

تۀ زلفې را خورې کړه رڼا کمه کړه چې ځمه

ما ستا لۀ دره بېرته د تلو لار ليدلې نۀ ده

دا لار خو ترڅۀ ځايه راته سمه کړه چې ځمه

پۀ تلو کښې يې ويئل چې قريشي بيا به راځمه

خوسترګو يې ويئل چې خاطر جمعه کړه چې ځمه

د غزل د لوستلو نه پس يې د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې تقطيع کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

|۱ ٗ۲ ۳ ۴ | ۵ ٗ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ٗ ۱ ۱۲ | ۱۳ ٗ۱۴ ۱۵ ۱۶|

اش نُا خپ له ا وع دُه ل بڼه ا مح كُ مه كړه ا چې ځُ مه ـ ا

ازړ ګُے مې بيا ا د بُل دي دن ا پهٔ طُ معه كړه ا چې ځُ مه ـ ا

استا غُم مې غ ا م وُي كه پهٔ ا شه رُت مې خ ا فا كُې بڼے ـ ا

اخپل غُم را ځي انې وُاخ له ما ا بې غُ مه كړه ا چې ځُ مه ـ ا

اشپه لُا ړه د ا رخ صُت پهٔ ا ا خيس تُو كښې سپين ا ص بُا شو ـ ا

اتهٔ زُل فې را ا خو رُې كړه ر ا ڼا كُ مه كړه ا چې ځُ مه ـ ا

اما ستُا لهٔ د ا ره ببُر ته د ا تلو لُار لي د ا لې نُهٔ ده ـ ا

اد ا لُار خو تر ا څهٔ ځُا يه را ا ته سُ مه كړه ا چې ځُ مه ـ ا

اپهٔ تلُو كښې يې ا وي ئُل چې ق ا رې شُي بيا به ا را ځُ مه ـ ا

اخو ستُر ګو يې ا وي ئُل چې خا ا طر جُ معه كړه ا چې ځُ مه ـ ا

نيمګړے ركن ------۳------------۲------۱

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي د تقيطيع پهٔ تجربه كښې دا ښكاره شوه چې دويم اوبړد ركن درې ځله پوره او پهٔ اخير كښې درې سېلابيز نيمګړي شكل كښې را او خجن سېلابونه يې دويم، شپږم، لسم ا و څوارلسم دي - دا ښاخ هم پهٔ پښتو شعر كښې زيات ليدل كېږي- د ښاخ د اهميت او شهرت لهٔ مخې ، د تمرين د پاره د سليم قرار لهٔ يوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې كوم لوستونكي كولې شي چې پخپله يې د تقطيع هڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي ولې چې د تقطيع مهارت پۀ مشق منحصر دے-

ولاړ را ته واعظ دے د جنت پۀ مناري
وهلې مې تکيه ده د رحمت پۀ مناري
کوترې به د امن بچي چرته زېږوي
تاو شوي چې ماران دي د قيادت پۀ مناري
خپل وس پرې حاسدانو، جابرانو کړ تمام
لا خو نخښې لرو د مروّت پۀ مناري
بيا هم راباندې ګران دے داسې ګران لکه جنان
رقيب که وي ولاړ د رقابت پۀ مناري
قراره! اور چې لګي پۀ جونګړې د ښائست
لړزان دې ولې راشي د جرأت پۀ مناري

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - دویم اوړد رکني بحر (لورم اخ)

بحر مضارع د عربي عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د ګډون نه مرکب بحر جوړېږي) بحرونو څخه یو مشهور بحر دے په دې بحر کښې نرمي او پست وا وي- د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعیلن فاعلا تن مفاعیلن فاعلا تن

د دې بحر د مصرعې په اوله برخه کښې دوه جلا جلا رکنونه راځې ، دویمه برخه کښې یې تکرار دے نو په دې وجه دا مصرعه په دوو سمو حصو کښې تقسیم کېږي-

د دې بحر یو زحاف بحر مضارع مثمن (په یوه مصرعه کښې څلور او په دوو مصرعو کښې اته رکنونه) اخرب دے چې وزن یې داسې دے :

OWNED BY 0300 9792115

مفعول فاعلا تن مفعول فاعلا تن

په دې زحاف کښې هم په دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې په دویمه برخه کښې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم په مصرعه کښې شپاړس سپلابونه وي او په زحاف مثمن اخرب کښې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه یوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ یو غزل چې په بحر مضارع مثمن اخرب کښې شوے وو ، ترینه یوه مصرعه را اخلو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

يار درومي او زۀ نۀ مرم هرګوره بې وفا يم

د دې مصرعې پۀ اولې برخې کښې داسې رکن استعمال شوے دے چې دويم سپلاب يې خجن دے ، دا رکن دوه ځله تکرار شوے دے د دې مصرعې د اولې برخي وزن هم د مفعول فاعلاتن وزن دے - د مصرعې دويمې برخې کښې د اولې برخې تکرار دے -دا مصرعه د اوو سپلابونو غبرګه مصرعه ده-

د دې بحث نه پس سړے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې پۀ بحر مضارع کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دويم اوږد رکني بحر" پۀ څلورم ښاخ کښې راځي-

OWNED BY 0300 9792115

دا ښاخ هم د دويم اوږدۀ رکن (١ ٢ ٣ ٤) د تکرار څخه جوړيږي- د دويم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووۀ (٧)سپلابيزه مصرعه ده - دا اووۀ سپلابيزه مصرعه چې دوه ځله يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (١٤)سپلابونو يوه غبرګه مصرعه به ترېنه جوړه شي - دا غبرګه څوارلس سپلابيزه مصرعه د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې راځي - د څلورم ښاخ هره مصرعه څلور رکنونه لري چې لومړے او دريم رکن يې پۀ پوره شکل تکرار کيږي خو دويم او څلورم رکن يې پۀ نيمګړي شکل کښې-اوس د غازي سيال هغه نظم(کشمير به ازاديږي) چې ددې بحر پۀ لومړي ښاخ کښې دے ، دلته پيش کوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشمیر به ازاد ېږي

دا خوب به رښتیا کېږي

ترڅو به پهٔ دا خاوره

دا سرې وينې بهېږي

پهٔ دغه سرو لمبو کښې

ګلان به زرغونېږي

فرياد د مظلومانو

تر عرشه به رسېږي

د خوېندو لوېڼو نه

بېرغ به را جوړېږي

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه ده او خجن سېلابونه يې دويم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لږ ساعت د پاره څوارلس (۱۴) سېلابېزې غبرګې مصرعې جوړول پکار وي چې د دې ښاخ پهٔ سانچه کښې ځاي شي - لاندينۍ پنځهٔ غبرګې مصرعې به پهٔ دې ډول پهٔ لاس راشي -

کشمیر به ازاد ېږي دا خوب به رښتیا کېږي

ترڅو به پهٔ دا خاوره دا سرې وينې بهېږي

پهٔ دغه سرو لمبو کښې ګلان به زرغونېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فریاد د مظلومانو تر عرشه به رسېږي

د خوبندو لوپټو نه بېرغ به را جوړېږي

اوس به دا مصرعې د دې ښاخ په رکنونو کښې تقطیع غواړي ؛

| ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ | ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

اکش مُیربه ا| زا دُې ږ ي | دا خُوب به ربښ | تیا کُې ږي |

| ترخُو به پهٔ | دا خاُو ره | ادا سرُې وي نې | ب هُې ږ ي |

اپهٔ دُغه سروا| لم بُو کښې | اکُ لُان به زر | غو نُې ږي |

| فریُاد د مظ | لو مُا نو | تر عُر شه به | ر سُې ږ ي |

| د خوُبن دو لو | پ تُو نه | بې رُغ به را | جو ړُې ږي |

ا------ نیمګړے رکن ------۲------ نیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ د مصرعو د میځیني نیمګړي رکن (اتم سېلاب د غورځېدو) له کبله به لوستو پهٔ اووم سېلاب لږ غوندې ایساریږي ، پهٔ روانه توګه یا بې د وقفې یې نه شي لو - د دې ښاخ د مصرعې خجن سېلابونه دویم ، شپږم، لسم او څوارلسم دي خو چې کله یې یو لوستو لولي نو د ویینا پهٔ وخت کښې وروستیني دوه خجن سېلابونه یوه درجه را مخکښې شي او نهم او دیار لسم شي ، دا ځکه چې وقفه یا سکته د وینا پهٔ وخت کښې پهٔ سېلاب نهٔ حسابیږي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم اوږد رکني بحر

کوم وخت چې نړۍ د ازاد نظم سره لا اشنا شوې نهٔ وه او
کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نهٔ وو اشنا شوې
، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲عیسوي) اخون درویزه باباؒ مخزن
وو، چې پهٔ کوم ادبي صنف کښې یې وو هغې ته نن
ازاد نظم وایي او چې پهٔ کوم وزن کښې یې وو هغې ته
نن د پښتو عروضو "دریم اوږد رکني بحر" وایي (پهٔ دې
مفروضو باندې باید چې خبرې وکړې شي) - د مخزن اتهٔ
سېلابیزې کرښې د ذکر شوي بحر پهٔ دویم ښاخ کښې راځي
، دولس سېلابیزې کرښې یې پهٔ دریم ښاخ او شپاړس
سېلابیزې کرښې یې پهٔ څلورم ښاخ کښې راځي -

دا بحر د دریم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې دریم سېلاب یې
خجن دے ، د تکرار نه جوړیږي - د دې رکن لومړے، دویم او
څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لهٔ مخې د دې بحر
څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانګړتیا دا ده چې د دې هیڅ یو
ښاخ هم نیمګړے رکن نهٔ غواړي بلکه د خپل سالم شکل پهٔ تکرار
سره مصرعه پوره کو شي - دا بحر پهٔ پښتو شاعرۍ کښې تر ټولو
بحرونو زیات کارو شوے دے.

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - د ريم اوږد رکني بحر (لومړے باخ)

پۀ دې ښاخ کښې دريم اوږد رکن ۱ ۲ ۳ ۴ پۀ پوره توګه يو ځل راځي او نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري - د دې ښاخ مصرعه څلور (۴) سېلابه ده او دريم سېلاب يې خجن دے او لومړے ، دويم او څلورم سېلابونه يې سپک دي - دا د پښتو شاعرئ تر ټولو وړه مصرعه ده - هم دا وجه ده چې د دې بحر دا ښاخ ډېر کم کارو شوے دے -

اوس يو ځل د لوستلو د پاره د غازي سيال د يوۀ غزل نه لومړي څو شعرونه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

تۀ مغرور
زۀ مجبور
خاو رې شه
ستا غرور
تۀ مې خان
زۀ مزدور
زۀ دې وړور
تۀ تر بور
نيت کښې شته
څۀ فتور

اوس يې د دې ښاخ پۀ سانچه کښې يې ځايوم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

| ۱ ۲ ۳۴ |

| تهٔ مغ رُور - |

| زهٔ مج بُور - |

| خاو رې شُه - |

| ستا غ رُور - |

| تهٔ مې خُان - |

| زهٔ مز دُور - |

| زهٔ دې ورُور - |

| تهٔ تر بُور - |

| نیت کښې شتُه - |

| څهٔ ف تُور - |

۱

OWNED BY 0300 9792115

لکه څنګه بانديې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور سپلابونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سپلابونه لري - اوس چې درې سپلابونه ولې لري ؟ ګران لوستونکي به د تېرو پاڼو پهٔ مرسته د دې سوال د پاره جواب ولټوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - د ریم اوږد رکني بحر (دویم ـاخ)

د لومړي ښاخ نه د دې دویم ښاخ مصرعه څلور سپلابه اوږده ده، څکه چې پۀ دې ښاخ کښې دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | پۀ پوره توګه دوه ځله تکرارکېږي ،او نیمګړے رکن هم نۀ غواړي - د دریم اوږد رکني بحر ټول ښاخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم شکل پۀ تکرار مصرعه پوره کولې شي- د دې ښاخ مصرعه اتۀ (۸) سپلابونه لري - د نورو بحرونو د لنډو ښاخونو سره که دې ښاخ مقابله کوو نو دا ښاخ ډېر زیات کارو شوے دے ؛ غزل ، نظم او اولسي شاعرۍ هم پۀ دې ښاخ کښې ډېره زیاته شوې ده - اوس د رحمان باباؒ د یوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم چې هم دې ښاخ کښې دے-

OWNED BY 0300 9792115

د دلبرو پۀ درګاه
نۀ حرمت لرم نۀ جاه
غو ځوي مې د زړۀ ولې
د چشمانو پۀ نګاه
هومره قدر مې هم نۀ شته
لکه قدر د ګیاه
هیڅ خبر لۀ ځانه نۀ یم
چې زۀ څۀ لرم ګناه
د رحمان پۀ خېر دې نۀ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حال احوال د چاتباه

د رحمان بابا لهٔ غزل لوستلو نه وروستو يې اوس د دې

ښاخ پهٔ رکنونو کښې تقطيع کوم :

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸|

|د دل ب روا |پهٔ در ګاه (‾)|

|نهٔ حر مت ل |رم نهٔ جاه (‾)|

|غو ځ وي مې |د زړهٔ ولې |

|د چش ما نو |پهٔ ن ګاه (‾)|

|هوم ره ق در |مې هم نهٔ شته|

OWNED BY 0300 9792115

|ل که ق در |د ګ یاه (‾)|

|هيڅ خ بر لهٔ |ځا نه نهٔ يم |

|چې زهٔ څهٔ ل |رم ګ ناه (‾)|

|د رح مان پهٔ |خبر دې نهٔ شي |

|حال اح وال د |چا ت باه (‾)|

۱------------۲

د دې ښاخ مصرعه اتهٔ (۸) سپلابه ده او خجن سپلابونه يې دريم او اووم دي - که پهٔ ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترېنه څرګندېږي چې دا ښاخ د دريم بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل دے - پهٔ دې تقطيع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

همقافیه مصرعه اتهٔ (۸) سپېلابه ده او بې قافیه مصرعه اووهٔ (۷) سپېلابه ده او بحر ته هیڅ تاوان هم نهٔ دے رسېد - د دې خبرې سپیناوي د پاره به یو ځل بیا لوستونکو ته د اوږد سپېلاب ځانګړ تیاوې کتل پکار وي -

۳ - دریم اوږد رکني بحر (دریم ماخ)

پهٔ دې ښاخ کښې هم هغه دریم اوږد رکن | ا ۲ ۳ ُ ۴ |

چې دریم سپېلاب يې خجن وي ، کارو شي خو دا ښاخ د دې

OWNED BY 0300 0792115

بحر د دویم ښاخ نه پهٔ دې وجه بېل دے چې پهٔ دې کښې دغه رکن پهٔ پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ مصرعه به دولس (۱۲) سپېلابه اوږده وي- لکه د دې بحر نورو ښاخونو،دا ښاخ هم پهٔ اخیر کښې نیمګړي رکن ته اړتیا نهٔ لري - خجن سپېلابونه يې دریم،اووم او یولسم دي - دا ښاخ هم ډېر زیات کارو شوے دے - لهٔ پخوانیو شاعرانو واخله تر ننه پورې پهٔ دې ښاخ کښې غزل او د نظم پهٔ صورت کښې ډېر زیات لیکل شوي دي ، او نن هم لهٔ ډېرو بحرونو زیات قبول کړے شوےدے - پهٔ دې بحر کښې د رحمان بابا رح د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ښائست زما د يار نهٔ دي خبر څوک
که خبر شي پرې به نهٔ بږدي دغه درڅوک
د دنيا چارې همه واړه فاني دي
برناحقه خاورې نولي په خپل سر څوک
که زما د يار په مخ د چا نظر شي
و بهٔ نهٔ کاندي بل خوا وته نظر څوک
د ديدن طاقت يې هيچا سره نهٔ شته
وافتاب ته نهٔ شي برابر څوک
چې بېلتون په سترګو ويني اشنايي کا
د رحمان په څېر به نهٔ وي باهنر څوک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستواوس يې د دې ښاخ په رکنونو کښې
تقطيع کوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

په ښا ئُست زا ما د يارُ نهٔ	دي خ بُر څوک
که خ بُر شي	پرې به نُهٔ بږدي	د غه دُر څوک
د دن يُا چا	رې ه مُه وا	ړه فا نُي دي
بر نا حُ قه	خاو رې نُو لي	په خپل سُر څوک
که ز مُا د	يار په مُخ د	چا ن ظُر شي
و به نُهٔ کان	دي بل خُوا و	ته ن ظُر څوک
د دي دُن طا	قت يې هُي چا	س ره نُهٔ شته

(c) ketabton.com: The Digital Library

|و اف تُاب ته|ک نُۀ شي|ب را بُر ځوک|

|چې بېل تُون پۀ|ستر ګو وُي ني| ا ش نا يُي کا|

|د رح مُان پۀ|خپر به نُۀ وي|با ه نُر ځوک|

ا۔۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔۔۔۔۔۔۳

۴ - د ريم اوږد رکني بحر (لو رم اخ)

پۀ دې ځلورم ښاخ کښې هم هغه دريم اوږد رکن|۱ ۲ ۳ُ

۴| چې دريم سېلاب يې خجن وي ،کارو شي خو دا ښاخ د دې

بحر د دريم ښاخ نه پۀ دې وجه بېل دے چې پۀ دې ښاخ کښې دغه

رکن پۀ پوره شکل کښې ځلور ځله تکرار کېږي نو د دې ښاخ

مصرعه به شپاړس (۱۶) سېلابه اوږده وي - دغاړو اتۀ سېلابيزې دوې

مصرعې د دې ښاخ يوه غبرګه مصرعه جوړوي - لکه د دې بحر نورو

ښاخونو دا ښاخ هم پۀ اخير کښې نيمګړي رکن ته اړتيا نۀ لري -

خجن سېلابونه يې در يم،اووم ، يولسم او پنځلسم دي - پۀ پښتو

شاعرۍ کښې دا ښاخ هم ډېر زيات کارو شوے دے - د خوشال

خان بابا د يوۀ نظم (د دنيا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه

وړاندې کوم :

همراهانو دې کوچ وکړ واړه لاړل تر منزله

تۀ لا کلک پۀ خوب اودۀ يې، اې زما دله غافله

لۀ نيستۍ نه و هستۍ ته لۀ هستۍ نه و نيستۍ ته

کاروانونه دي چلېږي ، قوافله ، قوافله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دنیا پهٔ دریاب ډوبه ! د پایاب طمعه و مه کړه
دا پایاب دي ډېرو غوښتي خبر نهٔ شول لهٔ ساحله
چې ګفتار کردار یې واړه موافق سره یو رنګ شي
هله هر رنګه خبره ، اثر کا ندي لهٔ قایله
پهٔ زیبا ګفتار دې هیڅ‌خهٔ تقصیر و نهٔ کړهٔ خوشاله !
که کردار دې هم زیبا وه ، چار به ولې وه مشکله

او یې د دې ښاخ پهٔ عروضي قالب کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

هم را ها نوا	دې کوچ وکړا	وا ړه لا ړل	تر من ز له
تهٔ لا کلک پهٔ	اخوب او دهٔ یې	ای زما د	له غا ف له
لهٔ نیس تی نه	و هس تی ته	لهٔ هس تی نه	و نیس تی ته
کار وا نو نه	دي چ لې بې	ق وا ف له	ق وا ف له
د دن یا پهٔ	دریاب ډوبه	د پا یاب ط	معه و مه کړه
دا پا یاب دي	ډې رو غوښ تي	خ بر نهٔ شول	لهٔ سا ح له
چې ګف تار کر	دار یې وا ړه	م وا فق س	ره یو رنګ شي
ه له هر رن	ګه خ ب ره	ا ثر کان دي	لهٔ قا ي له
پهٔ زې با ګف	تار دې هي خهٔ	تق صیر و نهٔ	کړهٔ خو شا له !
که کر دار دې	هم زې با وه	چار به و لې	وه مش ک له

۱ ـــــــ ۲ ـــــــ ۳ ــــــــــــ ۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلورم اوږد رکني بحر

دا بحر د شلورم اوږدهٔ رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | چې شلورم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن لومړے، دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار له مخې د دې بحر هم لکه د نورو بحرونوشلور ښاخونه دي - د ا بحر هم لکه د لومړي او دويم اوږد رکني بحر درې سېلابيز نيمګړے رکن غواړي او د خپل سالم شکل په تکرار سره مصرعه نهٔ شي پوره کولې - د دې رکن په شلورم سېلاب باندې خج وي نو په نيمګړي رکن کښې دا اخيري (شلورم) خجن سېلاب وغورځېږي او درې سپک سېلابونه يې نيمګړے رکن |۱۲۳ -| جوړوي -

OWNED BY 0300 9792115

۱ - لو رم اوږد رکني بحر (لوم ے اخ)

په دې ښاخ کښې شلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يوځل په پوره توګه او بل ځل په درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې راځي - د دې نيمګړي رکن يې خجن (شلورم) سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط په يوهٔ (شلورم) سېلاب باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه اووهٔ (۷) سېلابه وي - په دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -

د غازي سيال يو غزل چې په دې ښاخ کښې دے ،تربنه څو شعرونه را اخلم :

(c) ketabton.com: The Digital Library

و رکه شه دا زندګي
دا بې لۀ تا زندګي
څۀ به څوک ناز پرې وکړي
نۀ شوه د چا زندګي
زۀ د هغې زندګي
هغه زما زندګي
چا ته پرانستې غېږه
چا نه خفا زندګي
وایه تېرېږي څنګه
سیا له ! پۀ تا زندګي

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا باندیني شعرونه د دې بناخ پۀ رکنونو کښې وېشم :

۱ ۲ ۳ ۴	۵ ۶ ۷ ۸
ور که شه دا	زن د ګي -
دا بې لۀ تا	زن د ګي -
څۀ به څوک ناز	پرې وک ړي -
نۀ شوه د چا	زن د ګي -
زۀ د ه غې	زن د ګي -
ه غه ز ما	زن د ګي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

| چا ته پرا نُس | تپ غې ږه - |

| چا نه خ فُا | زن د ګي - |

| وا یه تپ رُې | ږي خن ګه - |

| سیا له پهٔ تُا | زن د ګي - |

ا ــــــ نیمګړے رکن

۲ - لو رم اوږد رکني بحر (دویم ښاخ)

پهٔ دې ښاخ کښې څلورم اوږد رکن | ا ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پهٔ پوره توګه او بل ځل پهٔ دریې سیلابیز نیمګړي شکل کښې راځي - د دې نیمګړي رکن یې خجن (څلورم) سیلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پهٔ دوو خجنو (څلورم او اتم) سیلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه یولس (۱۱) سیلابونه لري - پهٔ دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم - پهٔ دې ښاخ کښې لیکلي شوي د جاوېد احسا س د یوهٔ غزل نه څو شعرونه وړاندې کېږي :

زما لهٔ خلقو ائینه ورکه ده

پهٔ ائینه کښې ترې څهره ورکه ده

پهٔ افسانه کښې حقیقت ورک شوے

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پهٔ حقيقت کښې افسانه ورکه ده
لهٔ ما هم ستا کړې وعده هېره وه
پرېږده که ستا نه بهانه ورکه ده
ما ته ستر وروره د پلاريهٔ ځاي دے مګر
د دهٔ د سر نه خو سايه ورکه ده
اوس مينه هم شوه تجربه د احساس
اوس پکښې زړهٔ ورک دے جذبه ورکه ده

د لوستلو نه پس د جاوېد احساس د غزل تقطيع به پهٔ دې ډول کېږي :

|۱ ۲ ۳ ۴| ۵ ۶ ۷ ۸| ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲|

OWNED BY 0300 9792115

ز ما لهٔ خُل	قو ا ئي نُه	ور که د ه –
پهٔ ا ئي نُه	کښې ترې څه رهٔ	ور که ده –
پهٔ اف سا نُه	کښې ح قي قُت	ورک ش وے –
پهٔ ح قي قُت	کښې اف سا نُه	ور که ده –
لهٔ ما هم ستُا	کړې وع دهٔ	هې ره وه –
پرېږ ده که ستُا	نه ب ها نُه	ور که ده –
ما ته ستر ورُور	د پلار پهٔ ځُاي	دے م ګر –
د دهٔ د سُر	نه خو سا يُه	ور که ده –
اوس مي نه هُم	شوه تج ر بُه	د اح ساس –

(c) ketabton.com: The Digital Library

| اوس پ کښې زړۀ اورك دے جذ بُه | ورکه ده ¯|

ا--------۲---------نيمګړے رکن

دا بحر هم ډېر زيات استعمال شوے دے او نن هم ډېر زيات استعمال کېږي نو د اهميت لۀ مخې ، د لوستونکو د مشق او تمرين د پاره دلته د حمزه بابا د يوۀ غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم - لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطيع پۀ خپله وکړي -

تل به پۀ لار د مېړنو سره ځم
يمه پښتون د پښتنو سره ځم
پام کوه زۀ هغه نظر نۀ يمه
OWNED BY 0300 9792115
چې به پۀ دود د سپېلنو سره ځم
راستنېدے چې نۀ شي وخت خو نۀ يم
خو د حالت د تقاضو سره ځم
ولړم مستقبل ته د ماضي روايات
زۀ د خپل حال د ولولو سره ځم
حمزه ! سفر که د حجاز وي نو هم
زۀ د پښتون د قافلو سره ځم

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - لو رم اور.د رکني بحر (دریم ۱اخ)

رمل د عربي عروضو د مفرد بحرونو څخه یو بحر دے او د اردو مقبول ترینه بحرونو څخه یو دے د علامه اقبال ؒ څلویښت فیصده شاعري پۀ دې بحر کښې ده- د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن

د بحر رمل سالم شکل پۀ مقابله کښې د دۀ زحاف (زحاف پۀ رکنونو کښې تغیر یا کمي بېشي ته وايي ، د زحاف پۀ ځاي پۀ پښتو کښې د " نیمګړي رکن " اصطلاح شتون لري) زیات کارول کېږي - د بحر رمل یو زحاف ، بحر رمل مثمن مقصور (یوه مصرعه کښې څلور رکنونه یا پۀ دوو مصرعو کښې ا تۀ رکنونه خو چې څلورم رکن یې نیمګړے وي) دے چې وزن یې داسې دے :

فاعلا تن فاعلا تن فاعلا تن فاعلن/ فاعلات

د بحر رمل سالم یا اصلي وزن شپاړس سِلابونه لري او دا ذکر شوے زحاف یې پنځلس - پۀ بحر رمل سالم کښې "فاعلا تن " رکن څلور ځله پوره تکرار شوے دے او پۀ رمل مثمن مقصور کښې درې ځله پوره صورت کښې تکرار شوے دے او پۀ څلورم ځل پۀ نیمګړي صورت کښې - د میاشرف یوغزل چې بحر رمل مثمن مقصور کښې شوے وو ، ترینه یوه مصرعه را اخلو :

اې چې بلبل د عطا تل پۀ چمن ستا کا چغار

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مصرعې کښې يو داسې رکن کارو شوے دے چې هر څلورم سېلاب يې خجن دے ، دا رکن څلور ځله تکرار شوے دے، درې ځله په پوره صورت کښې او يو ځل په نيمګړي صورت کښې -

د دې بحث نه سړے دې نتيجې ته را رسي چې د عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه په بحر رمل کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو په " څلورم اوږد رکنې بحر " دريم ښاخ کښې راځي -

په دې ښاخ کښې هم هغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ُ | درې ځله په پوره توګه راځي او بل ځل په پاې کښې په درې سېلابيز نيمګړي شکل کښې - د دې نيمګړي رکن يې خجن (څلورم سېلاب غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن په درو خجنو (څلورم او اتم او دولسم) سېلابونو باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابونه لري - په دې ښاخ کښې غزل هم شته او نظم هم -اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې په هم دې ښاخ کښې شوے دے :

خومره پاګل وو چې په خله کښې يې لمبه اخيسته
هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخيسته
د لته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کړے دے
ورځ به د دوي په برخه وه مو نږه به شپه اخيسته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوي هم رښتیا نهٔ خوښول سر تهٔ یې امن غوښتو

د انسانیت پهٔ قتلِ عام کښې یې حصه اخیسته

هلته د یوهٔ خدای خدایي نهٔ وه هرې خوا ته خدای وو

مونږ پهٔ یواځې ځان به خدایه ! ستا نامه اخیسته

ژوند ، د روښانه ژوندانهٔ علامت مونږ به ګڼې

مونږ به شاهینه ! د تاودې سره سره اخیسته

د لوستلو نه پس د دمساز شاهین د غزل تقطیع بهٔ پهٔ دې ډول کېږي:

|۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ |۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶|

|څوم ره پا ګُل|وو چې پهٔ خلُهٔ|کښې یې لم بُه|ا خیس ته - |

|ه غه س ړُي|د تا د شُون|ډو چې بو سُه|ا خیس ته -|

|د ل ته چې چاُ|را س ره وېش|د ور څو شپُو|ک ړے دے -|

|ورځ به د دُوي|پهٔ بر خه وُه|مون ږه به شپُه|ا خیس ته -|

|دوي هم ربښ تیُا|نهٔ خو ښ وُل|سر تهٔ یې اُ|من غوښ تو -|

|د ان سان یُت|پهٔ قت لِ عُام|کښې یې ح صُه|ا خیس ته - |

|هل ته د یوُهٔ|خدای خدا یي|نهٔ وه ه رې|خوُا ته خدای وو -|

|مون ږ پهٔ یوُا|ځې ځان به خدُا|یه ! ستا نا مُه|ا خیس ته - |

|ژوند د رو ښُا|نه ژون دا نُهٔ|علا مت مُون ږ|به ګ ڼي - |

|مون ږ به شا هُي|نه د تاو دُې|س ره س ړُه|ا خیس ته - |

۱ ـــــــ۲ـــــــ۳ــــنیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر پهٔ پښتو شاعرئ کښې ډېر زيات استعمال شوے دے او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت اوعمومي قبوليت لهٔ مخې د مشق ا و تمرين دپاره د عبدالسلام بېتاب يو غزل وړاندې کوم ا و تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم - لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې د بې قافيه مصرعو څخه دکوم اصول لهٔ مخې يوه څپه کمې را ځي -

د چا ګل مخي مسيحا پهٔ انتظار پروت دے
ميئن دې ګله موده وشوه چې بيمار پروت دے
پهٔ دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څهٔ درکړمه ؟
پهٔ مرګ مې هم پهٔ سينه ستا د زلفو تار پروت دے
د زړګي درد به مې پهٔ دې کښې هم لا څرګند نهٔ کړي
زما پهٔ مخکښې زما لوټې لوټې ښار پروت دے
دا پهٔ ارمان د سرو ګلونو شهيد شوے ښکاري
دا چې د سرو ګلونو هار يې پهٔ مزار پروت دے
وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پهٔ نيولي قدم
لا يې پهٔ ذهن کښې د کبر زور خمار پروت دے

OWNED BY 0300-9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - لو رم اوږد رکني بحر (لورم ۱اخ)

د دې بحر تر ټولو لنډ ښاخ لومړے ښاخ دے چې مصرعه يې اووهٔ (۷)سېلابه د ه ، دغسې اووهٔ سېلابيزې دوې مصرعې چې يوه پهٔ بلې پسې کېږي شي نو پهٔ دې ځلورم ښاخ کښې راتلونکې يوه غبرګه مصرعه ترېنه جوړه شي - پهٔ دې ځلورم ښاخ کښې ځلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ُ | لومړے او دريم ځل پوره تکرار کېږي خو دويم او ځلورم ځل نيمګړے تکرار کېږي نو د اتم او شپاړسم سېلاب ځايونه (کوم چې خجن هم دي)به خالي راځي - اوس د ارواښاد طاهرکلاچوي يوهٔ غزل ،کوم چې د دې بحر پهٔدريم ښاخ کښې دے ، ته رجوع کوم او څو شعرونه ترېنه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

داسې پهٔ خيال او پهٔ ډار نيسم د خوبا نو لمن
لکه چې نيسي څوک غريب د بادشا هانو لمن

چې لهٔ رخساره د شفق د ناوې وينې څا څي
پرې لګېدلې ده د چا د سرو لبانو لمن

چې بې نقابه پهٔ ډک زړه د يار د يد ن وکړمه
هله به ډکه شي زما د دعاګانو لمن

د اژدها او د لړم نيونه نهٔ ده ګرانه
خو ډېره ګرانه ده نيو نه د سيالانو لمن

خوشبويه څکه دے طاهره! ستا د فکر نسيم
پرې لګېدلې ده د حسن د ګلا نو لمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به پۀ دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون راولم چې د څلورم اوږد رکني بحر پۀ دې څلورم ښاخ کښې ځاې شي ؛ يا به دا ووايم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرګ شکل ترې جوړوم ؛

نيسم پۀ خيال او پۀ ډار ، زۀ د خوبانو لمن
لکه چې نيسي غريب د با د شا ها نو لمن
اوس د شفق د ناوې لۀ رخسار وينې څاڅي
چا لګولې ده پرې د سرو لبانو لمن
چې بې نقاب پۀ ډک زړۀ د يار ديدن وکړمه
شي به مې هله ډکه د دعا ګانو لمن
د اژدها ، د لړم نيو نه نۀ ده ګرانه
خوده نيونه ګرانه تل د سيالانو لمن
طاهره ! دے خوشبو يه د تا د فکر نسيم
پرې لګېده د حسن د شوګلانو لمن

اوس به يې د دې ښاخ پۀ قالب کښې تقطيع وکړم :

|١ ٢ ٣ ٤ُ|٥ ٦ ٧ ٨ُ| |٩ ١٠ ١١ ١٢ُ| ١٣ ١٤ ١٥ ١٦ُ|

ني سم پۀ خيُال	او پۀ ډار -		زۀ د خو باُ	نو ل من -
ل که چې نُي	اسيغ ريب -		د باد شا هاُ	نو ل من -
اوس د ش فُق	د نا وې -		لۀ رخ سار وُي	ني څا څي -
چا ل ګوُ	لې ده پرې -		د سرو ل باُ	نو ل من -
چې بې ن قُاب	پۀ ډک زړۀ -		د يار دي دُن	وک ړ مه -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشي به مې هُ اله ډ که –ا ا د د عا ګُا انو ل من –ا

اد اژ د هُا اد ل ړم –ا انې و نه نُۀ اده ګرا نه –ا

اخو ده نې وُ انه ګرا نه –ا اتل د سيا لُا انو ل من –ا

اطا ه ره دُے اخوش بو يه –ا ا د تا د فُ اکر ن سيم –ا

اپرې ل ګې دهُا د ح سن –ا ا د ځو ګك لُا انو ل من –ا

ا–––––نيمګړے رکن –––––––۲––––نيمګړے رکن

د دې ښاخ مصرعه څوارلس (۱۴) سېلابيزه غبرګه مصرعه ده - خجن سېلابونه يې صرف څلورم او دولسم دي - د هر نيمګړي رکن اخيري سېلاب د غورځېدو لۀ مخې د اتم او د شپاړسم سېلابونو پۀ ځاي کښې صرف دا نخښنه لګولې شوې ده - د لومړي نيمګړي رکن (د اتم سېلاب د غورځېدو) لۀ مخې دلته پۀ وېنا کښې يوه فطري وقفه يا سکته راځي نو لوستو به پۀ اووم سېلاب لږ غوندې تم کېږي - د وېنا پۀ وخت به خجن سېلابونه څلورم او يولسم شي -

دلته يوه بله نکته هم د ښکاره کولو وړ ده ، چې که د دې بحر د دريم ښاخ پنځلس (۱۵) سېلابيزې مصرعې نه د مينځ اتم سېلاب لرے شي نو بيا هغه هم دې ښاخ ته راواوړي او دغه شان که د څلورم ښاخ غبرګې مصرعې ته د اتم سېلاب خانې پۀ ځاي يو بل سېلاب ور زيات کړے شي نو دا بيا د دريم ښاخ پۀ مصرعې کښې بدله شي -

OWNED BY 0300 9702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم اوږد رکني بحر

پۀ ځلورم اوږد رکني بحر کښې هم ځلورم اوږد رکن ا
۱ ۲ ۳ ۴ کارو شوے وو او پۀ دغې پنځم اوږد رکني بحر کښې
هم هغۀ ځلورم اوږد رکن کارو شي نو پۀ دې وجه دا دواړه بحرونه
یوۀ بل ته سره نزدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق یواځې پۀ
وروستیني نیمګړي رکن کښې دے- د ځلورم اوږد رکني بحر
نیمګړے رکن د درو سېلابونو وي او ځلورم یې لوېد وي خو د
پنځم اوږد رکني بحر پۀ وروستیني رکن کښې درې سېلابونه
غورځېږي او نیمګړے رکن یې فقط د یوۀ سېلاب پا شي -

OWNED BY 0300 9792115

د ټپې لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکني بحر پۀ
دویم ښاخ کښې او دویمه مصرعه یې پۀ دریم ښاخ کښې راځي - د
رکن د تکرار لۀ مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو ځلور ښاخونه
لري ، خو نن صبا د نوي غزل پۀ لړ کښې نوې نوې تجربې کېږي- لۀ
دغو تجربو ځخه یوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زیاتولو سره
یې یو پنځم ښاخ هم مخې ته راځي ا و د دې پنځم ښاخ د مصرعې
اوږدوا شلو سېلابونو ته رسي - اګرچه داسې بېلګې ډېرې لږې دي
خو نن صبا دا رجحان پۀ زیاتېدو دے -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - پنځم اوږد رکني بحر (لومړے باخ)

پهٔ دې ښاخ کښې هماغه څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | يو ځل پهٔ پوره توګه او بل ځل د يوهٔ سېلاب پهٔ نيمګړي شکل کښې راځي معنا يې دا ده چې د پاي رکن نه يې درې سېلابونه وغورځېږي - د دې ښاخ مصرعه پنځهٔ (۵) سېلابه وي - خجن سيلاب يې څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم بحر تر ټولو لنډه يا ورهٔ مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې هايکوګانې وړاندې کوم :

دعبدالسلام بېتاب هايکو : ۱ ګيله د چا نه

۲ مونږ همېشه ويشتي يو

۳ خپلو د شا نه

د دمساز شاهين هايکو : ۱ چې زړهٔ و نهٔ خوري

۲ نوره پهٔ دې ګرانۍ کښې

۳ غريب به څهٔ خوري

پهٔ دې هايکو ګانو کښې درې درې مصرعې دي چې لومړۍ مصرعه يې پنځهٔ (۵) ، دويمه يې اووهٔ (۷)او دريمه يې بيا پنځهٔ (۵) سېلابونه لري - د دې هايکوګانولومړۍ او دريمه مصرعه د پنځم اوږد رکني بحر پهٔ دې لومړي ښاخ کښې راځي خو دويمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصرعه يې د شلورم اوږد رکني بحر پۀ لومړي ښاخ کښې راځي - لوستونکي د دويمې مصرعې د تقطيع مشق د شلورم اوږد رکني بحر پۀ لومړي ښاخ کښې کولې شي- د لومړۍ او دريمې مصرعې تقطيع به پۀ دې ډول کېږي :

| ۸ ُ ۷ ۶ ۵ | ۴ ُ ۳ ۲ ۱ |

اکي له د چُا| نه - - - | لومړۍ مصرعه

اخپ لو د شُا| نه - - - | دريمه مصرعه

ا------ نيمګړے رکن

| ۸ ُ ۷ ۶ ۵ | ۴ ُ ۳ ۲ ۱ |

OWNED BY 0300-9792115

اچې زړۀ و نُۀ |خوري - - - | لومړۍ مصرعه

اغ ريب به خُۀ |خوري - - - | دويمه مصرعه

د تقطيع نه وروستو پۀ عملي توګه دا ښکاره شوه چې د جاپاني اهنګ د هايکو لومړۍ او دريمه ، دواړې مصرعې ، پۀ هم دې ښاخ کښې دي- د پاې پۀ رکن کښې دا نخښې - - - درې غورځېدلي سېلابونه (يو سېلابيز نيمګړے رکن) ظاهروي - د دې ښاخ د پنځۀ سېلابيزې مصرعې وزن پۀ شلورم خجن سېلاب باندې ولاړ دے - د دغې شلورم خجن سېلاب پۀ ځاې که سپک سېلاب راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نۀ شي ،خو که د سپکو سېلابونو پۀ ځاي خجن سېلاب وي نو هيڅ فرق نۀ غورځوي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - پنځم اوږد رکني بحر (دويم ښاخ)

د دې ښاخ مصرعه د لومړي ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زياته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴ | په پوره توګه په دې ښاخ کښې دوه ځله تکرار کېږي او د پاي نيمګړے رکن يې هماغه شان د يوۀ سِلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) اوږده ده - دغه ښاخ زياتره په بدلو او سندروکښې ليد شي - د ټپې دوا ړې مصرعې په پنځم اوږد رکني بحر کښې دي اوله (لنډه) نهۀ سِلابيزه مصرعه يې په دې دويم ښاخ کښې ده - د غازي سيال يو غزل ، چې په هم دې بحر کښې دے ، دلته ترېنه څو شعرونه پېش کوم :

OWNED BY 0300 9792115

چې زوروي ، چې ژړوي مې
راته خپل زور د حسن ښايي
ستا د مزاج غوندې نازکه
دا خلق پرخه ورته وايي
هغه په ځان کښې نۀ ځائېږي
سيال په سندره کښې يې ستايي

د تقطيع دپاره د غه درې شعرونه د دې ښاخ په رکنونو کښې اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زو ر وُي	چې ژ ړ وُي	مې - - -
را ته خپل زُور	د ح سن ښُا	يي - - -
استا د م زاُج	غون دې نا ز ُ	که - - -
دا خ لق پُر	خه ور ته واُ	يي - - -
ه غه پهٔ څُان	کښې نهٔ څا ئې	ږي - - -
سيال پهٔ سن دُ	ره کښې يې ستُا	يي - - -

۱۔۔۔۔۔۔۲۔۔۔۔۔۔ نيمګړے رکن

مونږه وينو چې پهٔ دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيرينې درې (لسم ، يولسم او دولسم) سپلابونه غورځيدلي دي نو پهٔ دې وجه د پاي رکن نه يو سپلابيز نيمګړے رکن جوړ شو۔ د دې ښاخ مصرعه نهٔ (۹) سپلابه راغله ا و خجن سپلابونه پکښې څلورم او اتم دي۔

OWNED BY 0300 0702115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - پنځم اوږد رکني بحر (دریم اخ)

د دې ښاخ مصرعه د دویم ښاخ د مصرعې نه څلور ځپې زیاته ده ولې چې څلورم اوږد رکن |۱ ۲ ۳ ۴| پهٔ پوره توګه پهٔ دې ښاخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پاي نیمګړے رکن یې هماغه شان د یوهٔ سېلاب دے نو ځکه د دې ښاخ مصرعه دیارلس (۱۳) اوږده ده - دغه ښاخ زیاتره پهٔ بدلو او اولسي سندرو کښې لید شي - د ټپې دواړې مصرعې پهٔ پنځم اوږد رکني بحر کښې دي، دویمه (اوږده) دیارلس سېلابیزه مصرعه یې پهٔ دې دریم ښا خ کښې ده - د درویش درانی یو غزل ، چې پهٔ هم دې ښاخ کښې دے ، دلته را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

د ګل ګریوان دے ، د ظالم اغزي لاسونه
خاوندہ مات ښهٔ دي د دې سپرلي لاسونه

ما ستا د پاره مانۍ جوړه کړه لهٔ ستورو
خپلې جونګړې لره ځم زخمي لاسونه

دا ازادي ده چې هر څوک دې رېبي ژبې
دا اجازه نهٔ شته چې وکړي لاسونه

دومره به یاد سا چې بل پهٔ کانو و
پر مخ د زمکې هر سړے لري لاسونه

لهٔ ډېره وخته یو لهٔ بله ګیله من دي
زما درویش تشه لمن ، سخي لاسونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تقطیع دپاره د غه غزل د دې بحر په رکنونو کښې

اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

|د ګل ګرې وان | د ے د ظا لم | اغ زي لا سو | نه - - - |

|خا ون ده مات | ښهٔ دي د دې | سپر لي لا سو | نه - - - |

|ما ستا د پا | ره ما نې جو | ړه کړه لهٔ ستو | رو - - - |

|خپ لې جون ګک | ړې ل ره څم | زخ مي لا سو | نه - - - |

|دا ا زا دي | ده چې هر څوک | دې رې بې ژ | بې - - - |

|دا ا جا زه نهٔ | شته چې وک | ري لا سو | نه - - - |

|دوم ره به ياد | سا چې بل | پهٔ کا نو و | - - - |

|پر مخ د زم | کې هر س ړے | ل ري لا سو | نه - - - |

| لهٔ دې ره وخ | ته يو لهٔ ب | له ګي له من | دي - - - |

| ز ما در وېش | ت شه ل من | س خي لا سو | نه - - - |

نيمګړے رکن ---۳------۲-------۱

مونږه وينو چې پهٔ دې تقطيع کښې د پاي رکن نه اخيرني درې (څوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سېلابونه غورځېدلي دي نو پهٔ دې وجه د پاې رکن نه يو سېلابيز نيمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ مصرعه ديارلس (۱۳) سېلابه راغله او څجن سېلابونه پکښې څلورم ، اتم او دولسم دي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - د پنځم اوږد رکني بحر (لورم اخ) :

پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځه (۵) سپلابيزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځه سپلابيزې مصرعې چې يوه پهٔ بلې پسې کېږي شي نو د دې څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي -

څنګه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوريزې) د پاره بحرونه ځانګړي کړي دي هم دغه رنګ زمونږ کلاسيکي شاعرانو پهٔ پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره ټا دے خو د دې سره سره مونږ پهٔ دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

د محمد نوازخان طائر د يوهٔ نظم (طوفان را) ، چې پهٔ هم دغه بحر کښې دے' څخه لومړي پنځهٔ شعرونه عرض کوم :

هله تا دي کړه ، ګوره باران دے
شابه مړدي کړه ، ګوره طوفان دے
لږ شان نظر کړه ، اسمان پرقېږي
دغه استازے ، د زول باران دے
بزد له پاسه ، اوس خو بيدار شه
د اسمان تندر ، ماتې تمبې کړي
قبلې ته ګوره ، تورې وريځې
بيرغ پهٔ لاس کښې ، دي را روانې

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

پۀ کړو وروځو ، کېنې يې ورا دے

پکښې سېلاب دے، ترېنه امان دے

د دې ښاخ پۀ قالب کښې اوس دغه شعرونه د تقطيع د پاره اچوم :

| ۱ ۲ ۳ ۴ُ | ۵ ۶ ۷ ۸ُ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ُ |

| ه له تا دُي | کړه - - - | ګو ره با رُان | دے - - - |

| شا به مړ دُي | کړه - - - | ګو ره طو فُان | دے - - - |

| لړ شان ن ظُر | کړه - - - | اس مان پر قُې | ږي - - - |

| د غه اس تُا | زے - - - | د زول با رُان | دے - - - |

| بز د له پُا | سه - - - | اوس خو بي دُار | شه - - - |

| د اس مان تُن | در - - - | ما تې تم بُې | کړي - - - |

| قب لې ته ګُو | اره - - - | تو رې ور يُئ | ځې - - - |

| بې رغ پۀ لُاس | کښې - - - | دي را ر وُا | نې - - - |

| پۀ ك ړو ورُو | ځو - - - | کښې يې ورا نُړ | دے - - - |

| پ کښې سې لُاب | دے - - - | ترې نه ا مُان | دے - - - |

۱----نيمګړے رکن ------۲---- نيمګړے رکن

پۀ دې قالب کښې مونږ ګورو چې شلورم اوږد رکن اول او دريم ځل پۀ پوره شکل کښې تکرار شوے دے خو پۀ دويم او شلورم ځل پۀ نيمګړي شکل کښې-لکه څنګه چې د تقطيع د قالب نه ښکاره ده‘دا مصرعه يوه غبرګه مصرعه ده - د وېنا پۀ وخت به

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي پۀ پنځم سپلاب لږ وقفه کوي بيا به مخکښې پاتې مصرعه وايي- داسې مصرعه پۀ روا نه وېنا کښې خپل ابلاغ نۀ شي کولې - پۀ قالب کښې يې خجن سپلابونه ځلورم او دولسم دي خو د وېنا پۀ وخت به يو خجن سپلاب ځلورم او بل نهم شي -

۵ - پنځم اوږد رکني بحر (پنځم ماخ)

د پنځم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځۀ (۵) سپلابيزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځۀ سپلابيزې مصرعې چې يوه پۀ بلې پسې کړې شي نو د ځلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰) سپلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي اوس چې داغبرګه لس سپلابيزه مصرعه يو ځل بيا غبرګه کړې شي نو د دې پنځم ښاخ شل (۲۰) سپلابيزه مصرعه ترېنه جوړېږي - نن صبا پۀ نوي کهول کښې ، د غزل پۀ لړ کښې د شل سپلابيزو مصرعو جوړولو رجحان پۀ زياتېدو دے -

اوس پۀ دې ښاخ کښې شوے د ادريس خان ادريس د غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم :

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لۀ دې ماحوله لۀ دې رواجه ساه مې دوبېږي د ژوند پۀ لارکښې
د ګکل پشانې هر يو ارمان مې وينم رېژېږي د ژوند پۀ لارکښې
مينه پۀ لرے او نزدے نۀ ده څۀ که جدا شو مونږ يو تر بله
زړۀ کښې ساتم دې زړۀ کښې ساته مې وخت به تېرېږي د ژوند پۀ لارکښې
تا خو به وېل چې دا کېدے نۀ شي چې تا زۀ پرېږدم تنها جنانه
نن راته وايې پۀ نيمه لارکښې لارې دوې کېږي د ژوند پۀ لارکښې
جنانه راشه د خدا اي دپاره زړۀ مې درزېږي پۀ ځان يرېږم
هسې نه مړ يم چې تۀ را درو حادثې کېږي د ژوند پۀ لارکښې
ا د ريسه ورشه جنان خبرکړه چې دروميي دومره پۀ سفرلرے
بيا دې قسمت دے چې څۀ رادرومي څۀ را پېښېږي د ژوند پۀ لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم ؛

|۲۰|۱۹|۱۸ ۱۷ |۱۶|۱۵ |۱۴| ۱۳ ۱۲ ۱۱| |۱۰ |۹ ۸ ۷ ۶ |۵ |۴ ۳ ۲ ۱|

OWNED BY 0300 9792115

الۀ دې ماحُوالها لۀ دې رواُاجها ا ساه مې دوُ بېِا ږيا د ژوند پۀ لُارا کښې|
اد ګکل پ شُا انې اهر يوارمُان امې| اوې نم رې ژُې اږيا د ژوند پۀ لُارا کښې|
امي نه پۀ لُا رےاو نز دےنُۀا دها اڅۀ که ج دُااشواموني يو تر بُ ا لها
ازړۀ کښې ساتُم ادې ازړۀ کښې ساتُه امې اوخت به تې رُې اږي ادژوند پۀلُارا کښې|
اتا خو به وُېل اچې اداکې دے نُۀاشيا اچې تا زۀ پرېږُا دم اتن هاج نُانها
انن را ته واُايې اپۀ ني مه لُاراکښې| الا رې دوې کُې اږيا د ژوند پۀ لُاراکښې|
اج نا نه رُا اشها د خداي دپُا رها | زړۀ مې در زُې اږي اپۀ ځان ي رُې اږم|
اه سې نه مُړ ايم اچې تۀ راد روُا | احا د ثې کُې اږيا د ژوند پۀ لُاراکښې|
اد ري سه ورُاشه اج نان خ بُراکړها اچې درو مي دُوم ارهاپۀ س فر لُارے|
ابيادې قس مُتادےاچې څۀ رادروُامي| اڅۀ را پې ښُې اږي ادژوندپۀ لُار کښې|

(c) ketabton.com: The Digital Library

چونکه د دې ښاخ مصرعه اوږده ده نو پۀ قالب کښې مو د نیمګړي رکن د یوۀ سېلاب دپاره فقط یوه هندسه رکن جوړکړې دے لکه ۵ ، ۱۰ ، ۱۵ ، او ۲۰ - مونږ به د ځان سره دا خبره پۀ ذهن کښې یاده ساتو چې د یوې هندسې رکن نه درې سېلابونه غورځېدلي دي -

پۀ دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې څلورم اوږد رکن پۀ پوره توګه هم څلور ځله تکرار شوے دے او هم دغه رکن بیا پۀ نیمګړي صورت کښې هم څلور ځله تکرار شوے دے- د دې ښاخ مصرعه شل سېلابه راغله او خجن سېلابونه یې څلور (څلورم،نهم،څوارلسم ، او نولسم) دي- د دې بحر پۀ څلورم ښاخ کښې خجن سېلابونه دوه وو -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه رکني بحرونه

کوم بحرونه چې له لنډو (درې سېلابیزو) رکنونو ۱ ۲ ۳ ا جوړ شوي وي هغوي ته لنډه رکني بحرونه وایي - د دغو بحرونو هم شمېر کم دے او هم يې کارونه - د پښتو په ټوله شاعرۍ کښې د دغو بحرونو کارونه په اوږو کښې د مالګې برابره هم نه ده - د دغو رکنونو په تکرار سره چې کوم "اهنګ" پیدا کېږي هغه له ساده وینا نه ډېر لرے دے نو ځکه په دغو بحرونو ژبه اړول لږ ګران وي په خلاف د اوږد رکني بحرونو چې په هغوي باندې ژبه په اسانه روانېږي -

بحرونو ته د نومونو ورکولو په لړ کښې دې ته کتنه کېږي چې خجن سېلاب يې څویم دے او رکن پکښې کوم یو را دے - په دې وجه پېل له هغه بحره څخه کېږي چې لومړے سېلاب يې خجن وي - په دغسې بحر کښې رکن هم لومړے راځي نو نوم هم د لومړي بحر ورکوو:

لومړے لنډه رکني بحر

تر نزدې ماضي پورې لومړي لنډه رکن ته خالي رکن او بحر ته يې خالي بحر ویئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر نظره نه وو تېر شوے - هر علم د ارتقا تر مدارجو له تېرېدو پس وده مومي یعني پوهه یا علم جمود نه قبلوي - د علم د دې ارتقا يې فطرت له کبله د علمِ عروض په لړ کښې نوے دریافت داهم دے چې اوس لومړے لنډه رکن او هم يې بحر موند شوے دے -

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بحر د لومړي لنډ رکن |ا ٢ ٣| چې لومړے سېلاب يې خجن دے د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم او دريم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پۀ لحاظ د دې بحر دري ښاخونه دي او هر يو ښاخ يې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي-

ا - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (لومړے ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |ا ٢ ٣| پۀ پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې اووۀ (٧) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم او اووم وي-

OWNED BY 0300 9792115

د بېلګې پۀ طور پۀ دې رکن جوړ شوي د محمد نور څلور شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چين پۀ جبين د نګار
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار
وران به کړي واړه پۀ جل جل جل
زلفې لري الول- ول- ول
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک
پا تې به شي يو ځل ځل ځل
زلفې لري- الول- ول -ول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس د باندينيو شعرونو څخه دوه شعرونه (دويم او څلورم) د لړ بدلون سره ليکم چې هره مصرعه يې اووۀ سېلابه اوږده وي او د قاعدې تر مخه پۀ دې لومړي ښاخ کښې ځلې شي:

وران به کړي واره پۀ جل

زلفې لري الو ول

پاتې به شي پۀ يو ځل

زلفې لري الو ول

مونږه ګورو چې دا مصرعې پۀ لومړي خجن سېلاب شروع شوې دي ، اووۀ اووۀ سېلابونه لري ، هر دريم سېلاب (لومړے ، څلورم او اووم) يې خجن دے او هره مصرعه اووۀ (۷) سېلابونه لري - اوس دغه شعرونه د عروضوپۀ قالب کښې اچوم :

OWNED BY 0300 9792115

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
ورُان	به	کړي	وُا	ره	پۀ	جُل	-	-
زُل	فې	ل	رُي	ا	لو	وُل	-	-
پُا	تې	به	شُي	پۀ	يو	ځُل	-	-
زُل	فې	ل	رُي	ا	لو	وُل	-	-

۱ ۲

نيمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - لومړۍ لنډه رکني بحر (دویم ښاخ) : په دې ښاخ کښې لومړۍ لنډه رکن | ۱ ۲ ۳ | په پوره توګه درې ځله تکرار کېږي او په اخیر کښې د یوه سېلاب نیمګړې رکن هم غواړي - مصرعه یې لس (۱۰) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړۍ ، څلورم ، اووم او لسم وي -

اوس د لومړي لنډه رکني بحر په شروع کښې لیکلې شوو د محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړۍ او دریم) یو ځل بیا دلته وړاندې کوم ، کوم چې په هم دغې دویم ښاخ کښې دي :

خوند کوي چین په جبین د نګار
سوال نه جواب وي، نه دار و مدار
ماه د فلک دے که جن که ملک
لمر که قمر که سما که سمک

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه پس دا شعرونه د دې ښاخ په عروضي پیمانه ګزوم :

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| خوند ک وي | چین په ج | بین د ن | ګار - - |

| سوال نه ج | واب وي نه | دا رو م | دار - - |

| ماه د ف | لک دے که | جن که م | لک - - |

| لمر که ق | مر که س | ما که س | مک - - |

۱ ۲ ۳ نیمګړے رکن

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بانديني بحث پۀ رڼا کښې د تقطيع دې تجربې ته که پۀ غور سره وګورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ پۀ معيار پوره پرېوځي -

۳ - ~~لومړے لنډ رکنې بحر (دريم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ کښې لومړے لنډ رکن |۱ ۲ ۳| پۀ پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او پۀ اخير کښې د يوۀ سېلاب نيمګړے رکن هم غواړي - مصرعه يې ديارلس (۱۳) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړے ، څلورم ، اووم ، لسم او ديارلسم دي -

اوس د محمد نور پۀ پورتنيو دوو (لومړے او دريم) شعرونو کښې لږ داسې بدلون راولم چې مصرعې يې تر ديارلس سيلابونو پورې اوږدې شي :

OWNED BY 0300 9792115

خوند کوي چين پۀ جبين د نګار همېشه
سوال نۀ جواب وي نۀ دار و مدار همېشه
ماه د فلک دے که جن که ملک دے جنان
لمر که قمر که سما که سمک دے جنان

اوس د دې ښاخ پۀ رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطيع کول دي -

|۱ ۲ ۳|۴ ۵ ۶|۷ ۸ ۹|۱۰ ۱۱ ۱۲|۱۳ ۱۴ ۱۵|

|خوند ک وي|چين پۀ ج|بين د ن|ګار ه مې|شه - -|

|سوال نۀ ج|واب وي نۀ|دار و م|دار ه مې|شه - -|

(c) ketabton.com: The Digital Library

|اماه د ف|لک دے که|جن که م|لک دے ج|نان - - |

|لمر که ق|مر که س|ما که س|مک دے ج|نان - - |

۱ ۲ ۳ ۴نیمګړے رکن

پهٔ دې تقطیع کښې دا صفا لیدے شي چې هره مصرعه دیارلس (۱۳) سېلابونه لري - خج یې د لومړي سېلاب نه شروع کېږي او بیا یې هر دریم سېلاب خجن دے پهٔ هره مصرعه کښې لومړے لنډ رکن پهٔ پوره توګه څلور ځله تکرار شوے دے او پهٔ اخیر کښې د یوهٔ سیلاب پهٔ نیمګړي صورت کښې را دے -

OWNED BY 0300 9792115

دویم لنډ رکني بحر

دا بحر د دویم لنډ رکن |۱ ۲ ۳| چې دویم سېلاب یې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي- د دې رکن لومړے او دریم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پهٔ لحاظ د دې بحر درې ښاخونه دي- دا دویم لنډ رکن چې څو ځله هم پهٔ مصرعه کښې تکرار کېږي نو پهٔ پوره توګه تکرار کېږي او نیمګړے رکن نهٔ غواړي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – ~~دويم لنډ ركني بحر (لوموړے ښاخ)~~: پۀ دې ښاخ كښې

دويم لنډ ركن پۀ پوره توګه دوه ځله تكرار كېږي او نيمګړے ركن هم نۀ غواړي د دې ښاخ مصرعه شپږ (۶) سېلابه وي خو پنځۀ (۵) سېلابه هم كېدې شي- خجن سېلابونه يې دويم او پنځم دي - اوس پۀ دې ښاخ كښې شوے يو خپل غزل وړاندې كوم :

هغه نۀ څۀ كار كړي
نۀ كار نه ا نكار كړي
هر كار نه اسان دے
تنقيد چې بسيار كړي
د غم استقبال كښې
خوشي كډه بار كړي
اغيارنه به څوك كړي
ګيله يار لۀ يار كړي
سالك بيړند دے
خو وار ته به وار كړي

OWNED BY 0300 9792115

د لوستلو نه وروستودا غزل د تقطيع د پاره د دې ښاخ پۀ ركنونو كښې اچوم ؛

۶ ۵ ۴	۳ ۲ ۱
څۀ كار كړي	ه غه نۀ
ان كار كړي	نۀ كار نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر كُار نه	ا سُان دے
تن قيُد چې	بس يُار كړي
د غُم اس	تق بُال كښې
خو شُي ك	ډه بُار كړي

اغ يُار نه	به څُوك كړي
كي لُه يار	لۀ يُار كړي
سا لك بيُّ	ړن دُے دے
خو وُار ته	به وُار كړي

۲ـــــــــــــ ا

OWNED BY 0300 9792115

۲ - ~~دويم لنډ ركني بحر (دويم ښاخ)~~ : پۀ دې ښاخ كښې دويم لنډ ركن پۀ پوره توګه درې ځله تكرار كيږي او نيمګړے ركن هم نۀ غواړي - ددې ښاخ مصرعه نهۀ (۹) سپلابه وي خو اتۀ (۸) سپلابه هم كيدې شي- خجن سپلابونه يې دويم ، پنځم او اتم دي - پۀ دې ښاخ كښې شوے خپل يو غزل وړاندې كوم ، پس لۀ لوستلو به يې د دې ښاخ پۀ ركنونو كښې تقطيع كوم:

يو ځل چې را ضي شي جنان بيا
د قرب مساوي شي هجرا ن بيا
چې غم شي د زغم نه با هر نو
ضرور سو د ا يي شي ا نسان بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ذوق او اخلاص را پیدا شي
په عشق کښې کافي شي سامان بیا
چمن مې له تندې و چېړي
مګر که ساقي شي اسمان بیا
سالک د زړهٔ ملک جوګه نهٔ دے
پکښې چې جاري شي بحران بیا

اوس یې د دې بناخ په رکنونو کښې ځایوم ؛

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ |

یو ځل چې	را ضي شي	ج نان بیا
د قرب م	سا وي شي	هج ران بیا
چې غم شي	د زغم نهٔ	با هر نو
ض رور سوا	دا یي شي	ا ن سان بیا
چې ذوق او	اخ لاص را	پي دا شي
په عشق کښې	کا في شي	سا مان بیا
چ من مې	له تن دې	و چې ړي
م ګر که	سا قي شي	ا س مان بیا
سا لک د	زړهٔ ملک	جوا ګه نهٔ دے
پ کښې چې	جا ري شي	بح ران بیا

۱ــــــــــــ۲ــــــــــ۳

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ~~دویم لنډ رکني بحر (دریم ښاخ)~~ : پهٔ دې ښاخ کښې دویم لنډ رکن پهٔ پوره توګه څلور ځله تکرار کېږي او نیمګړے رکن هم نهٔ غواړي - ددې ښاخ مصرعه دولس (۱۲) سېلابه وي خو یولس (۱۱) سېلابه هم کېدې شي - خجن سېلابونه یې دویم ، پنځم ، اتم اویولسم دي - اوس پهٔ دې ښاخ کښې د امر دین شاعر لهٔ یوې اولسي سندرې څخه پنځهٔ مصرعې دلته را اخلم :

غریب ا مر د ینه یغبا ل دي کوټه شو
چې یار نازنین اوس لهٔ تا بېګا نه شو
ساقي رخصت راکړ چې ځه مېخانې ته
مطرب حوا له کړم سارنګ و طبلې ته
بلبل ر و انه کړمه با غ و باغچې ته

اوس یې د عروضو پهٔ رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱ ۲ُ ۳ | ۴ ۵ُ ۶ | ۷ ۸ُ ۹ | ۱۰ ۱۱ُ ۱۲ |

غ رُیب ا	مر دُي نه	یغ بُال دي	کو ټُه شو
چې یُار نا	ز نُین اوس	لهٔ تُا بې	ګا نُه شو
سا قُي رخ	صت رُا کړ	چې ځُه مې	خا نُې ته
مط رُب ح	وا لُه کړم	سا رُنګ وا	طب لُې ته
بل بُل ر	وا نُه کړ	مه بُاغ و	باغ چُې ته

۱-------۲-------۳-------۴

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لنډ رکني بحر

دا بحر د دریم لنډ (درې سپلابیز) رکن | ا ۲ ۳ُ | چې دریم سپلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخیر رکن نه یې دوه سپلابونه غورځېږي نو نیمګړے رکن یې تش د یوۀ سپلاب پا شي -

کله چې مونږ د یوۀ بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ معلومول غواړو نو د هغۀ بحر د یوۀ پوره رکن او بل د نیمګړي رکن سپلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول لۀ مخې اوس چې د دریم لنډ رکني بحر تر ټولو لنډ یا لومړے ښاخ جوړوو نو چې د یوۀ پوره رکن (درې سپلابیز) او بل د یوۀ سپلاب نیمګړي رکن سپلابونه سره جمع کړو نو څلور سپلابونه لاس ته راځي او هغه هم پۀ دې ډول چې پۀ دې څلورو سپلابونو کښې دریم سپلاب خجن وي اوس ستونځه دا ده چې د دریم اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ جوړښت هم داسې دے چې پۀ څلور سپلابه مصرعه کښې یې دریم سپلاب خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي جوړښت به پۀ یوۀ شان داسې وي :

| ا ۲ ۳ُ ۴ |

اوس به دا ابهام پیدا کېږي چې یوه خاصه مصرعه مونږ د کوم بحر وشمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوے دے چې د دریم لنډ رکني بحر د لومړي ښاخ پۀ جوړولو کښې به دریم لنډ رکن دوه ځله پۀ پوره توګه او یو ځل پۀ یوۀ سیلابیز د نیمګړي شکل پۀ توګه تکرار کېږي نو بیا به د دې ښاخ مصرعه اووۀ (۷) سېلابه راشي او د دریم اوږد رکني بحر سره به یې توپیر (فرق) ښکاره شي -

ا - ~~دریم لنډ رکني بحر (لومړے ښاخ)~~ : د پورتني بحث پۀ رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |ا ۲ ۳ | چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن دوه ځله پۀ پوره ډول او یو ځل پۀ یوۀ سېلابیز نیمګړي ډول تکرار کېږي - مصرعه یې اووۀ (۷) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه

OWNED BY 0300 9792115

پکښې دریم او شپږم وي - پۀ دې ښاخ کښې شوے یو خپل غزل د لوستلو دپاره پېش کوم :

د اقا ستا مقام دے
د زما د غلام دے
چې مرید د مراد شم
د طلب مې انجام دے
ګنا ه ګا ر مقتد ي یم
محبت مې امام دے
اوس توبه شوه رایاده
دځوانۍچې مابنام دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالکَ یارته اشعارکښې
ور لېږ سلا م دے

د لوستلو نه پس یې اوس د دې ښاخ په عروضي سانچه
کښې اچوم :

۱ ۲ ۳ُ	۴ ۵ ۶ُ	۷ ۸ ۹ُ
د ا قاُ	ستا م قاُم	دے- -
د ز ماُ	د غ لاُم	دے- -
چې م ریُد	د م راُد	شم - -
د ط لُب	مې ان جاُم	دے- -
ګ نا ه ګاُر	مق ت دې	یم - -
م حب بُت	مې ا ماُم	دے- -
اوس تو بُه	شوه را یاُ	ده - -
د ځوا نیُ	چې ما ښاُم	دے - -
سا لک یاُر	ته اش عاُر	کښې - -
ور لې ږُ	س لاُم	دے- -

۱ـــــــ۲ـــــــنیمګړے رکن

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – ~~دریم لنډ رکني بحر (دویم ښاخ)~~

بحرِ خفیف د عربي عروضو د مرکب بحرونو څخه یو مشهور بحر دے - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زیات مشهور دے-د بحرِ خفیف سالم وزن داسې دے:

فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات یې زیات استعمال کېږي - د دې بحر یولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (یوه مصرعه کښې درې او دوو مصرعو کښې شپږ رکنونه) په صورت کښې زیات کارو کېږي - د عروضو د تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې په بحرِ خفیف کښې لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د " دریم لنډ رکني بحر" په دویم ښاخ کښې راځي لکه د دولت لواڼي له یوه غزل نه اخیستې شوې دا مصرعه :

دا جهان دے په مثل بهار

د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن |ا ۲ ۳ُ | چې دریم سپلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن درې ځله په پوره ډول او یو ځل په یوه سپلابیز نیمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه یې لس (۱۰) سپلابه اوږده وي او خجن سپلابونه پکښې دریم ، شپږم او نهم وي- په دې ښاخ کښې اولسي سندرې هم ویئلې شوي دي- دلته د نمونې په حیث د حاجي استرانه بلوچستاني

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سندرې څخه لوړې نیمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي

د بهار موسم را خزان ځي

بوراګان نن د ګل کړي سپلونه

عندلیب په باغچې کښې خندان ځي

طبیبان د عالم سو بې خونده

له علاج یې واپس بیماران ځي

د ترکانو پر ملك لوي خطر دے

نن عراق ځي کابل ځي ایران ځي

په دنیا کښې هر خوا خرخشې دي

ټول قومونه د جنګ پر میدان ځي

OWNED BY 0300-9792115

د سندرې دا برخه د دې ښاخ په عروضي ساخت کښې ګورم :

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ |

| بل ب لُان | نن پر لُور | د بوس تُان | ځي - - |

| د ب هُار | مو سم رُا | خ زُان | ځي - - |

| بو را ګُان | نن د ګُل | کړي سې لُو | نه - - |

| عن د لیُب | په باغ چُې | کښې خن دُان | ځي - - |

| ط بي بُان | د عا لُم | سو بې خوُن | د ه - - |

| له ع لُاج | یې وا پُس | بي ما رُان | ځي - - |

| د تر کُا | نو پر مُلك | لوي خ طُر | دے - - |

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن ع رُاق اځي کا بُل	ځي ا ې رُان	ځي - -
پۀ دن يُا	کښې هر خوُا خر خ شُې	دي - -
تول قو مُوانه د جُنګ	پر مي دُان	ځي - -
۱ - - - - - - - ۲ - - - - - - ۳ - - - نیمګړے رکن

۳ - ~~دريم لنډ رکني بحر (دريم ښاخ)~~ : د دې ښاخ مصرعه

د دريم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ُ | چې دريم سپلاب يې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوے رکن څلور ځله پۀ پوره ډول او يو ځل پۀ يوۀ سپلابيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې ديارلس (۱۳) سپلابه اوږده وي او خجن سپلابونه پکښې دريم ، شپږم، نهم او دولسم وي- پۀ دې ښاخ کښې غزل هم شتون لري او نظم هم - پۀ دې ښاخ کښې لکلې شوې د درويش دراني د يوې سندرې څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

تۀ مې ګل زۀ بلبل، ستا د مخ صفت وايم
تۀ د بل شوے جنانه خو زۀ به تل ستا يم
ستا دلارې اغزي پۀ خپل زړۀ کښې رانغاړم
چې وي ستا پر نامه ، پۀ هر هغه درد وياړم
د ملال پۀ دا حال سرو کال زۀ رضا يم
دا خبره تر لمر هم روښانه ده ماته
چې غوږ نۀ تۀ زما شور او غوغا ته

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو درویش به همېش بیا هم داسې لګیا یم

ته د بل شوے جنانه خو زۀ به تل ستا، یم

اوس به دا سندره د دې ښاخ پۀ عروضي چوکاټ کښې د

ځایولو کوشش هم وکړم :

|۱ ۲ ۳ُ| ۴ ۵ ۶ُ | ۷ ۸ ۹ُ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ُ| ۱۳ ۱۴ ۱۵ُ |

|تۀ مې ګُل| زۀ بل بُل | ستا د مُخ | ص فت وُا | یم - - |

|تۀ د بُل | اشوے ج نُا | نه خو زُۀ | به تل ستُا | یم - - |

|ستا د لُا | رې اغ زُي | پۀ خپل زړُۀ | کښې ران غُا | ړم - - |

|چې وي ستُا | پر نا مُه | پۀ هر هُ | غه درد ویُا | ړم - - |

|د م لُال | پۀ دا حُال | س رو کُال | زۀ ر ضُا | یم - - |

|دا خ بُ | ره تر لمُر | هم رو ښُا | نه د ه مُا | ته - - |

|چې غوږ نۀُ | ني تۀُ | ز ما شُور | او غو غُا | ته - - |

|خو در وُېش | به ه مُېش | بیا هم دُا | سې لګ یُا | یم - - |

|تۀ د بُل | اشوے ج نُا | نه خو زُۀ | به تل ستُا | یم - - |

۱------۲--------۳------۴----نیمګړے رکن

ناویئلي دې پاتۀ وي چې د ټپې دویمه مصرعه هم

دیارلس (۱۳) سېلابونه لري او دا لنډ رکني دریم ښاخ هم ؛ خو د ټپې

دویمه مصرعه پۀ دې ښاخ کښې ځکه نۀ ځائیږي چې د هغې خجن

سېلابونه بېل دي او د دې ښاخ بېل دي -

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخذ لیک یاکتابیات (Bibliography)

۱ -عروض و بدیع ، ډاکټر صابر کلوروي (شعبۀ اردو پېښور یونیورسټي) ۲۰۰۱ ء علمي کتابخانه اردو بازار لاهور-

۲ -اصنافِ ادب ، رفیع الدین هاشمي ، سنګ میل پبلیکېشنز لاهور-

۳ - جوهرِعروض (اردو)، ۱۹٦۷ ء اغا صادق حسین،کوټه-

۴ _ پښتو عروض ، درویش دراني ، ۲۰۰۷ ء ، صحاف نشراتي مؤسسه کراچي-

۵- پښتو بدلمېچ ، دویم چاپ ۲۰۱۰ ء ، دوکتور مجاوراحمد زیار ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور-

٦- د پښتو ژبې او ادب تاریخ ۲۰۰٦ ء (ایم اې پښتو او سي ایس ایس لپاره) ، پروفېسر حنیف خلیل، یونیورسټي پبلیشرز قصه خوانی پېښور-

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه مقدر، نیوز اېجنسي جمرود نیو مارکیټ -

۸- چاربېته (pdf file) ، شیرین یار یوسفزے ، ناچاپ نشر ۲۰۱۱ ء،
www.pukhto.net/ebook-journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

۹- د پښتو املاء (ځوارلس حرفونه دوه ویشت اوازونه) ، منتظر ښېټنے ، پرمختګ بنو ۲۰۱۲ ء-

OWNED BY 0300 9792115

۱۰- پښتو قاعده (د اول ادنٰی د پاره)،خیبر پښتونخوا ټېکسټ بک بورډ پېښور، پښتوقومي نصاب ۲۰۰۹ ء-

۱۱- د پښتو عروض ، میاشرف ، پښتوټولنه کابل، ۱۳۴۴ل -

۱۲ - مخزن ، اخوند دروېزه باباؒ ، دویم اېډیشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء
-

۱۳ - د خوشال خان خټک کلیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

،دانش خپرندویه ټولنه ۲۰۱۰ ء /۱۳۹۱
ل -

۱۴- دېوانِ عبدالرحمان بابا مومند ، تاج
محل کمپني محله جنګي قصه خوانۍ
، پېښور

۱۵- رنګونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ،غازي
سیال ، دانش خپرندویه ټولنه پېښور -

۱۶ - اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري
،څلورم اېډیشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ
یونیورسټي پرېس -

۱۷ - شعري غورچاڼ ، انتخاب ،
۲۰۰۷ ء ، خورو عمردراز مروت،
دانش خپرندویه ټولنه -

۱۸ - وفا ، پروفېسر رحمت الله درد ،
۲۰۱۰ ء،دانش خپرندویه ټولنه پېښور -

۱۹ - غزو ،امیرحمزه خان شینواري ،
حمزه اکېډمي ، څوارلسم اېډیشن
۲۰۱۰ ء، جدون پرنټنګ پرېس پېښور -

۲۰ - سرچینه ، جاوېد احساس ، اول

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځل ۲۰۱۰ ء ، الميزان پبلشرز لاهور-
۲۱ - بنګالی سندرې ، د قاضي نذرالاسلام نظمونه پۀ پښتو ژبه ، ۱۹۶۴ ء' محمد نواز خان طائر، پښتو اکېډمي ، خيبر مېل پرېس پېښور -
۲۲- د مينې غېږ،طاهر کلاچوي ،الجمعيه اکېډمي محله جنګي پېښور ،۱۹۹۷ ء' منظور عام پرېس پېښور-
۲۳ - ژغژغۀ ، مؤلف بېتاب عادلوي ، ۲۰۰۶ ء' خورو تنقيدي ټولنه بنو ،العمران پرنټرز بنو -
۲۴ - مثالونه مشالونه ، شېخ نور علي نور ، ۲۰۱۳ ء' دي پرنټ مېن پرنټرز پېښور، محکمه ثقافت خيبر پښتونخوا -
۲۵ - ناچاپ شعري اثر ، عبدالسلام بېتاب-
۲۶ - ناچاپ شعري اثر ، دمساز شاهين -
۲۷ - ناچاپ شعري اثر ، نقيب الله

OWNED BY 0300 9792115

(c) ketabton.com: The Digital Library

سالکؔ -

Da Pakhto Sher Uroozi Nizam

ازغن سفر

" د پښتو شعر عروضي نظامٌ" زما د بنو د ډېر ګران ملګري نقيب الله سالکؔ
هغه زيار دے چي زۀ تر اوسه حيران يم چي د عروضو د موضوع د انتخاب پۀ
وخت د دې سري مازغه پۀ ځاي وو که نه ــــــــ! ځکه چي ښاغلي سالکؔ
چي کومي غني پۀ لاسونو کښي راتيولي دي دا د هوښيارو لېونو کار دے ـــــــ
معلومه نۀ ده چي د ازغو او اور پۀ دې مزل کښي به يې څومره سختي زغملي
وي؟ د کوم کوم طوفان سره به مخ شوے وي؟ د دې کتاب ځېرني به چا، چا
ته مجبور کړے وي ؟ لوستونکي د دې اندازه کولي شي- خو دې ښاغلي
شکست نۀ دے منلے او د خپلي مورني ژبي پښتو يې يو بې حده مشکل ارخ ما
او تاته رابرسيره کړے دے-

اګر چي زمونږ څو مشرانو هم پۀ دغه موضوع زمونږ لار ښودنه کړي ده هغه
مشران چي د نني پښتو ادب محسنان او استاذان دي، خو سالکؔ پۀ صورت
کښي چي کوم ساده باده يو کلي وال سړي کوم کار کړے دے هغه يې زما پۀ
خيال د خپل قد او وس نه ډېر زيات او پۀ زړه پوري کړے دے چي ډېر د
ستائيني وړ دے- د ځېړني کار هيڅکله هم حرف آخر نۀ شي کيدے، دا
سفر به که خير وي جاري وي خو تر دې دمه پۀ دې موضوع د سالکؔ کړاؤ
هغه کارنامه ده چي سالکؔ د پښتو ژبي سوچه مينن ثابتوي او ښاغلے سالکؔ به
په پښتو ادب کښي هميشه ياد ساتل کيږي-

پۀ ډېره مينه
رشيد جوهر
رسالپور

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library